

Međunarodnopravni položaj Palestine

Renić, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:961555>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno pravo

Luka Renić

MEĐUNARODNOPRAVNI POLOŽAJ PALESTINE

diplomski rad

mentor: prof. dr. sc. Davorin Lapaš

Zagreb, 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Luka Renić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Luka Renić

Sadržaj

1. DRUŠTVENO-POLITIČKI I POVIJESNI ČIMBENICI POZADINE IZRAELSKO-PALESTINSKOG SUKOBA I NASTANAK PALESTINSKOG NACIONALNOG IDENTITETA.....	1
1.1. Razvoj nacionalne svijesti palestinskih Arapa u kontekstu kasne osmanlijske vladavine i britanskog mandata nad Palestinom.....	1
1.2. Nastanak i značenje Cionističkog pokreta.....	6
2. ZNAČENJE POJMA „PALESTINA“ U MEĐUNARODNOM PRAVU I MEĐUNARODNOPRAVNI POLOŽAJ PALESTINE	8
2.1. Palestina i međunarodno pravo.....	8
2.2. Palestinski narod i pravo na samoodređenje.....	9
2.3. Palestinska oslobodilačka organizacija kao subjekt međunarodnog prava	15
2.4. Proglašenje države Palestine i analiza pitanja njezine državnosti i međunarodnopravnog subjektiviteta.....	19
2.5. Članstvo Palestine u međunarodnim organizacijama	24
3. ANALIZA PRAVNIH AKATA RELEVANTNIH ZA PITANJE USPOSTAVE DRŽAVE IZRAEL I ODREĐIVANJE PRAVNOG STATUSA PODRUČJA POJASA GAZE, ZAPADNE OBALE I ISTOČNOG JERUZALEMA.....	26
3.1. Rezolucija 181(II) i pravni temelji „prava na postojanje“ države Izrael te pravo palestinskog naroda na samoodređenje	26
3.2. Analiza pravnog statusa područja Pojasa Gaze, Zapadne obale, Istočnog Jeruzalema i Golanske visoravni okupiranih u „Šestodnevnom ratu“ 1967.....	34
3.3. Pravni značaj Sporazuma iz Osla, pitanja <i>trajnog statusa</i> , perspektive za budućnost i uloga međunarodne zajednice	46
4. ZAKLJUČAK	54
5. LITERATURA.....	58
5.1. Knjige	58
5.2. Članci.....	58
5.3. Sudska praksa	60
5.4. Akti međunarodnih organizacija.....	60
5.5. Internetske stranice	61

Sažetak

Pitanje položaja Palestine u međunarodnom pravu može se promatrati kroz položaj palestinskog naroda, baš kao i kroz različite međunarodnopravne subjekte kao što su Palestinska oslobodilačka organizacija i „Država Palestina“ u okviru njezinoga posebnog položaja unutar sustava Ujedinjenih naroda. Promjena se u poimanju navedenih subjekata u međunarodnom pravu, baš kao i proces razvoja palestinske državnosti, odvijala paralelno s razvojem koncepata poput prava naroda na samoodređenje, priznavanja oslobodilačkih pokreta kao subjekata međunarodnog prava, zabrane stjecanja teritorija uporabom sile i pravila vezanih za stanje ratne okupacije unutar samoga međunarodnog prava. U ovom radu, različiti aspekti međunarodnopravnog položaja Palestine te pitanja vezana za izraelsko-palestinski sukob i pravni status područja države Izrael, Pojasa Gaze, Zapadne obale, Istočnog Jeruzalema i Golanske visoravni, analiziraju se kroz relevantne izvore međunarodnog prava te akte glavnih organa Ujedinjenih naroda, u kontekstu relevantnih povijesnih zbivanja počevši od razdoblja osmanlijske vladavine nad Palestinom u devetnaestom stoljeću. Također se analiziraju ograničenja međunarodne zajednice u djelovanju prema postizanju rješenja sukoba utemeljenog na međunarodnom pravu, mogućnosti implementacije pravno obvezujućih odluka donesenih od strane relevantnih međunarodnih tijela te značaj prethodno sklopljenih sporazuma i njima uspostavljenih aranžmana u okviru danas aktualnih okolnosti.

Ključne riječi: *Palestina; Izrael; Jeruzalem; Gaza; Ujedinjeni narodi; pravo na samoodređenje; ratna okupacija; temeljna prava država*

Summary

The question of the status of Palestine in international law can be analyzed through the status of the Palestinian nation, as well as through various international legal subjects such as the Palestine Liberation Organization and the „State of Palestine“ in the context of its special status within the United Nations system.

Change of perception of these subjects in international law and the process of development of Palestinian statehood has taken place in parallel with the development of concepts such as the national right to self-determination, recognition of the national liberation movements as subjects of international law, inadmissibility of the acquisition of territory by war and the rules regarding belligerent occupation within the system of international law itself. In this thesis, various aspects of international legal status of Palestine, along with the issues regarding the Israeli-Palestinian conflict and the legal status of the territories of the State of Israel, Gaza Strip, West Bank, East Jerusalem and the Golan Heights are analyzed through the relevant sources of international law and the acts of the main organs of the United Nations, in the context of relevant historical events starting from the period of Ottoman rule over Palestine in the nineteenth century. Furthermore, the analysis focuses on the limitations of the international community in acting towards reaching a solution to the conflict based on international law, possibilities of implementation of legally binding decisions made by the relevant international bodies and the significance of previously concluded agreements and the established arrangements in the current circumstances.

Keywords: Palestine; Israel; Jerusalem; Gaza; United Nations; the right to self-determination, belligerent occupation; fundamental rights of the State

1. DRUŠTVENO-POLITIČKI I POVIJESNI ČIMBENICI POZADINE IZRAELSKO-PALESTINSKOG SUKOB I NASTANAK PALESTINSKOG NACIONALNOG IDENTITETA

1.1. Razvoj nacionalne svijesti palestinskih Arapa u kontekstu kasne osmanlijske vladavine i britanskog mandata nad Palestinom

Pitanje postojanja „palestinskog naroda“ kao potencijalnog nositelja prava na samoodređenje ključni je i neizostavni faktor analize položaja Palestine u međunarodnom pravu. S obzirom na to da je temeljna osnova ideje uspostave Palestine kao suverene države upravo ostvarenje međunarodnim pravom zajamčenog te u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda izriekom priznatog prava naroda na samoodređenje,¹ ključno je utvrditi postoji li u ovom slučaju uistinu takav zasebni nacionalni identitet kao preduvjet ostvarivanja prava na samoodređenje, odnosno može li se govoriti o „palestinskom narodu“ kao jedinstvenom kolektivu u ulozi nositelja tog prava.

S obzirom na to da je proces formiranja kolektivne i nacionalne svijesti te postepene izgradnje nacionalnog identiteta stanovnika Levanta i Arapskog poluotoka, do tada pod višestoljetnom vlašću Osmanskog carstva, kroz devetnaesto i dvadeseto stoljeće paralelno popraćen kolonijalnim previranjima, teritorijalnim ambicijama i nadmetanjima za proširenjem utjecaja te učvršćivanjem geostrateškog položaja globalnih kolonijalnih sila u okolnostima slabljenja osmanlijskog utjecaja te izbijanja Prvog svjetskog rata,² važno je identificirati nekoliko društvenih pojava i političkih trendova koji upućuju na postepeni proces nastajanja kolektivne svijesti i predodžbe o postojanju kolektivnog identiteta kao preduvjetu nastanka jedinstvenog nacionalnog identiteta kod arapskog stanovništva Palestine.

U kontekstu arapskog stanovništva Palestine kao dijela Osmanskog Carstva u devetnaestom stoljeću, podijeljene na pet sandžaka u okviru tadašnje teritorijalne uprave, koncept nacionalizma bio je relativno strana pojava te pretežito europski fenomen, koji je tek počinjao prodirati u područja arapskog svijeta.³ Kao strana pojava, dotad nepoznata u okviru postojećeg vrijednosnog sustava, takav je koncept nerijetko dolazio u sukob sa samopoimanjem izraženim prvenstveno kroz razvoj vlastitog identiteta utemeljenog na obiteljskim i mjesnim vezama te vjerskoj pripadnosti. Paralelno uz razvoj navedenih identiteta, kod arapskog se stanovništva

¹ Ibler, V., "Pravo naroda na samoodređenje i zloupotreba tog prava", *Politička misao*, sv. 29, br. 2, 1992., str. 54.

² Smith, Ch. D., *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, 7. izd., Boston/New York, Bedford/St. Martin's, 2010., str. 12. – 19.

³ *Ibid.*, str. 25.

Palestine kroz stoljeća također razvija i predodžba o vlastitom identitetu u ulozi subjekta Osmanskog Carstva i podanika sultana.⁴ Ipak, uz postojeće tradicionalne identitete, već u ovom periodu možemo govoriti o razvoju svijesti među palestinskim Arapima o životu u jedinstvenoj regiji pod nazivom Palestina, sačinjenoj od nekoliko tadašnjih upravnih jedinica Osmanskog Carstva s geografski određenim granicama, kao počecima postepenog razvoja nacionalne svijesti i nacionalnog identiteta.⁵

Do značajnog pomaka u smjeru nastanka kolektivnog identiteta neovisnog o vjerskoj i obiteljskoj pripadnosti među palestinskim Arapima dolazi početkom dvadesetog stoljeća, u kontekstu sve izraženijeg slabljenja osmanlijskog utjecaja te nastanka kolektivnog otpora sve izraženijim učincima cionističke imigracije, u okviru koje se počinju pojavljivati ideje o uspostavi „židovskog nacionalnog doma“ u Palestini s elementima suverene vlasti utemeljene na židovskom karakteru države. Kao ključan trenutak u ovom procesu javlja se nastanak prvih palestinskih tiskovina *al-Karmil* i *Filastin*, u kojima po prvi put dolazi do upotrebe pojma „Palestinci“ za arapsko stanovništvo Palestine te naglašavanja Palestine kao zasebnog entiteta naspram njezinog poimanja kao faktičnog skupa administrativnih jedinica Osmanskog Carstva.⁶

U okolnostima geopolitičkih previranja i nadmetanja globalnih velesila, posebice Velike Britanije i Francuske, za proširenjem vlastitog utjecaja i interesnih sfera na području Bliskog istoka u kontekstu Prvog svjetskog rata te jenjavanja i nestanka Osmanskog Carstva, međunarodni politički diskurs sve češće počinje uključivati ono što danas poznajemo kao međunarodnim pravom priznato pravo naroda na samoodređenje. U kontekstu arapskih naroda pod bivšom vlašću Osmanskog Carstva, proklamiranje sadržaja prava na samoodređenje u različitim formulacijama pronalazimo u dokumentima poput „Bagdadskog proglašenja“ iz ožujka 1917. godine, Allenbyjeve „Jeruzalemske deklaracije“ iz prosinca iste godine te „Deklaracije sedmorici“ iz lipnja 1918. godine, u kojima britanski službenici stavljaju naglasak na potrebu za uspostavom budućih vlada nad ovim područjima sukladno inicijativi i slobodnoj volji pripadnika njihovih naroda te pristanku subjekata nad kojima se vlast uspostavlja.⁷

Ono što današnjom terminologijom nazivamo principom samoodređenja, kao mehanizam zaštite od prisvajanja bivših osmanlijskih područja od strane europskih velesila, u skladu sa svojom idejom o nastanku agresije i ratnih sukoba kao posljedici izostanka konzultacije vlasti

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, str. 33. – 40.

⁷ *Ibid.*, str. 75. – 77.

određenih područja s lokalnim stanovništvom, u svojih je „14 točaka“ iznio i tadašnji predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Woodrow Wilson te je navedeni princip naknadno unesen i u Pakt Lige naroda.⁸

Unatoč takvom trendu priznavanja prava arapskih naroda pod bivšom osmanlijskom vlašću na odabir oblika buduće vlasti nad njima, širenja ideja o principu samoodređenja pred završetak Prvog svjetskog rata te njegovom principijelnom prihvaćanju od strane europskih velesila, britanski državnici u svom diskursu istovremeno naglašavaju posebnost Palestine u ovom pogledu, s obzirom na predanost britanske vanjske politike ideji uspostave židovskog nacionalnog doma u Palestini, koju je britanska vlada podržala u „Balfourovoj deklaraciji“ iz 1917. godine.⁹ Riječ je o pismu britanskog ministra vanjskih poslova Arthura Balfoura upućenom lordu Rotschildu, u kojemu Balfour izražava povoljno stajalište britanske vlade po pitanju uspostave židovskog nacionalnog doma u Palestini te obećava pozitivno djelovanje glede ostvarenja tog cilja, uz navođenje nužnosti zaštite „građanskih i vjerskih prava postojećih ne-židovskih zajednica u Palestini“.¹⁰ Istovremeno, u Deklaraciji se ne spominju politička prava arapske zajednice u Palestini te ona označava početak nadolazeće nekoherentne i kontradiktorne britanske mandatne politike.¹¹

U okviru sustava mandata koji je uspostavljen u skladu s čl. 22. Pakta Lige naroda u atmosferi novonastalih shvaćanja o potrebi za brigom kolonijalne uprave glede napretka kolonijalnih naroda, nasuprot dotad prihvaćenom principu raspodjele osvojenih područja kao ratnog plijena,¹² Palestina je postavljena pod britansku mandatnu upravu kao mandat kategorije A, u koju su spadale one zemlje koje se uvjetno mogu priznati neovisnima, uz uvjet primanja savjeta i pomoći od strane postavljenog im mandatarara.¹³ Unatoč tome što čl. 22., st. 4. Pakta Lige naroda sadrži izričitu odredbu o prvenstvenom vođenju željama lokalnog stanovništva prilikom odabira mandatarara, tekst dokumenta kojim se mandatna uprava nad Palestinom dodjeljuje Velikoj Britaniji ne sadrži odredbe o vođenju željama stanovništva Palestine i uzimanja istih u obzir prilikom odabira mandatarara i određivanja smjernica mandatne politike. Nasuprot tome, u tekstu su sadržani principi Balfourove deklaracije o uspostavi židovskog nacionalnog doma u Palestini, izražena povijesna povezanost židovskog naroda s Palestinom te je predviđeno priznavanje Židovske agencije kao javnog tijela zaduženog za koordinaciju

⁸ Throntveit, T., "The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination", *Diplomatic History*, sv. 35, br. 3, 2011., str. 445. – 481.

⁹ Ingrams, D., *Palestine Papers, 1917-1922: Seeds of Conflict*, New York, George Braziller Inc., 1973., str. 61.

¹⁰ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 66. - 72.

¹¹ Vidi: *infra*, uz bilj. 15.

¹² Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo I*, Zagreb, Školska knjiga, 2010., str. 139.

¹³ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 81.

politika relevantnih za uspostavu židovskog nacionalnog doma u Palestini, u skladu s političkim programom cionističkog pokreta podržanog od strane Velike Britanije.¹⁴

Događaji između dva svjetska rata i vođenje nekoherentne mandatne politike od strane Velike Britanije, uz istovremena proturječna i međusobno nekompatibilna obećanja židovskoj i arapskoj zajednici u Palestini, doveli su do sve izraženijih napetosti i sukoba, kroz koje se sve jasnije počinje prepoznavati postojanje jedinstvenog kolektivnog identiteta palestinskih Arapa uz sve izraženije tendencije prema oslobađanju od Britanske vlasti i ostvarivanju prava na samoodređenje. Takve su se tendencije u ovom periodu prvenstveno izražavale kroz ideje panarabizma i integracije Palestine u tzv. „Veliku Siriju“ radi zaštite od britanske kolonijalne politike i cionističkih političkih ambicija. Suprotne i međusobno sve više isključujuće nacionalne aspiracije židovskog i arapskog naroda u Palestini neizbježno su dovodile do sve većih napetosti te sve slabije mogućnosti mandatne vlasti da kontrolira situaciju na području mandatne Palestine.¹⁵

Jačanje nacionalnih aspiracija arapskog stanovništva Palestine dovelo je do tzv. „Velike pobune“ u Palestini 1936. godine, koja je kroz svoje tri godine trajanja pokazala iznenađujuće visok stupanj institucionalne organizacije kroz uspostavu narodnih odbora i građanskih sudova, ubiranje poreza te organiziranje obavještajne službe i vojnih postrojbi. U organizaciji vlasti u obliku lokalnih odbora i mreže novostvorenih institucija uz paralelno vođenje oružanog otpora, možemo prepoznati pokušaj formiranja države „odozdo“ te okončanja mandatne vlasti i uspostave suvereniteta domicilnog stanovništva nad područjem mandatne Palestine.¹⁶ Unatoč ograničenim organizacijskim sposobnostima te konačnom neuspjehu pobune, u pokušaju izgradnje mreže civilnih i vojnih institucija u kombinaciji s odbijanjem nametanja vanjskog upravljanja i težnjom za uspostavom vlastitog suvereniteta nad zemljom,¹⁷ očituje se značajan stupanj razvoja nacionalne svijesti i postojanje želje za ostvarivanjem prava na samoodređenje.

Na visok stupanj legitimiteta pobunjeničkog narodnog režima upućuju i činjenice sve češćeg dobrovoljnog iznošenja sporova od strane lokalnog stanovništva pred sudove u sustavu pobunjeničke sudbene mreže uspostavljene diljem Palestine, dobrovoljnog podvrgavanja sudbenosti pobunjeničkih sudova, poštivanja načela javnosti sudskih postupaka te poštivanja kontrolnih točaka na cestama uspostavljenih od strane pobunjeničkih vlasti.¹⁸ Visok je stupanj

¹⁴ *Ibid.*, str. 102. – 105.

¹⁵ *Ibid.*, str. 118. – 133.

¹⁶ Anderson, Ch. W., "State Formation from Below and the Great Revolt in Palestine", *Journal of Palestine Studies*, sv. 47, br. 1, 2017., str. 39. – 40.

¹⁷ *Ibid.*, str. 43.

¹⁸ *Ibid.*, str. 46. – 48.

postignutog legitimiteta pobunjeničkih vlasti prepoznat i od strane britanske mandatne uprave te naposljetku dovodi do raspoređivanja dodatnih vojnih kontingenata britanskih snaga, intenzivnijeg gušenja pobune te njezine konačne propasti.¹⁹

Unatoč povijesnom neuspjehu pobune Arapa u mandatnoj Palestini od 1936. do 1939. godine te njezine konačne propasti pod vojno i logistički nadmoćnom silom, u činjenici njezina ujedinjavanja godinama marginaliziranog stanovništva otuđenog od britanske mandatne vlasti, odvajanja segmenata populacije od središnje uprave pod svoju vlast, uspostavljanja vladavine u ime naroda kroz mrežu novostvorenih institucija te postizanja širokog legitimiteta u arapskim zajednicama Palestine, može se prepoznati visok stupanj tendencije palestinskih Arapa prema ostvarivanju nacionalnog samoodređenja i odvajanju od kolonijalne vlasti te želja za ostvarivanjem i operativno djelovanja prema uspostavi nacionalnog suvereniteta lokalnog stanovništva nad Palestinom.²⁰

Prepoznavši posljedice vođenja nekoherentnih i kontradiktornih politika mandatne uprave u Palestini te nastanak i jačanje međusobno nepomirljivih i isključujućih nacionalnih težnji židovske i arapske zajednice, Velika Britanija pokušala je uskladiti navedene pojave stvaranjem novog pristupa izloženog u dokumentu *White Paper* iz 1939. godine.²¹ Prema prijedlogu rješenja iz navedenog dokumenta, židovski nacionalni dom trebao je biti stvoren u okviru neovisne palestinske države, židovska imigracija ograničena u okviru određenih godišnjih kvota na rok od pet godina, a nakon toga moguća samo uz pristanak arapskog dijela stanovništva te su samoupravne institucije u okviru desetogodišnjeg tranzicijskog perioda trebale uključivati članove arapske i židovske zajednice. U slučaju izostanka suradnje i nepodobnosti situacije u Palestini za stjecanje neovisnosti i samostalnosti nakon proteka tranzicijskog perioda, mandatna se vlast trebala konzultirati s predstavnicima židovske i arapske zajednice, drugim arapskim državama te Ligom naroda radi pronalaženja odgovarajućeg rješenja.²² Plan je odbijen od strane Židovske agencije kao protivan međunarodnom pravu i obvezama koje je Velika Britanija preuzela Balfourovom deklaracijom, uz osobito protivljenje ograničavanju imigracijskih kvota u kontekstu rastuće prijatnje židovskim zajednicama u Europi širenjem nacističke ideologije i lošeg položaja Židova u istočnoj Europi, baš kao što je odbijen i od strane arapskih predstavnika zbog izostanka usvajanja njihovih zahtjeva za momentalnim ostvarivanjem neovisnosti Palestine u skladu s nacionalnim aspiracijama

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*, str. 48. – 50.

²¹ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 144. – 145.

²² *Ibid.*, str. 146.

arapskog stanovništva uz paralelno zaustavljanje daljnje židovske imigracije.²³ Nepomirljive pozicije novonastalih nacionalnih aspiracija dvaju naroda te nemogućnost mandatne uprave da pronađe prihvatljivo rješenje, uz sve veće vlastite gubitke u kontekstu početka oružanog djelovanja cionističkih paravojnih organizacija te njihove organizacije terorističkih napada protiv predstavnika britanske uprave, naposljetku dovode do povlačenja Velike Britanije iz mandatnog područja te dodjeljivanja pitanja Palestine Ujedinjenim narodima,²⁴ stvarajući pritom pravni, sigurnosni i institucionalni vakuum uoči izbijanja Prvog arapsko-izraelskog rata.²⁵

Slijedom svega izloženog, čini se ispravnim zaključiti da je u periodu od početka slabljenja središnje osmanlijske vlasti u devetnaestom stoljeću pa do okončanja „Velike pobune“ u Palestini 1939. godine, došlo do procesa formiranja palestinskog naroda kroz stvaranje kolektivne svijesti i zajedničkog identiteta palestinskih Arapa koji se počinju nazivati Palestincima. Nastanku je zajedničkog identiteta, koji je postepeno poprimao nacionalni karakter, između ostalog pridonio i kontekst nastanka kolektivnog otpora britanskoj mandatnoj upravi te sve izraženijim političkim ambicijama Cionističkog pokreta. Taj je proces naposljetku rezultirao jačanjem težnje za ostvarivanjem samoodređenja i uspostavom suvereniteta palestinskog arapskog stanovništva nad područjem mandatne Palestine, koja je kulminirala u spomenutoj pobuni protiv britanske mandatne vlasti.

Iako se težnje za ostvarivanjem prava na samoodređenje između dva svjetska rata prvotno javljaju u okviru panarapskih državnih ideja, one se postepeno počinju transformirati u zahtjeve za uspostavom neovisne palestinske države,²⁶ u kojem će se smjeru kretati i u nadolazećim desetljećima u kontekstu formiranja suvremenih arapskih država i višedesetljetnog izraelsko-palestinskog sukoba.²⁷

1.2. Nastanak i značenje Cionističkog pokreta

Ideja uspostave židovskog nacionalnog doma u Palestini po prvi se put počinje javljati drugoj polovici devetnaestog stoljeća kao rezultat protu-židovskog raspoloženja, progona i politika u zapadnoj, a posebice istočnoj Europi. Položaj je židovskih zajednica u zapadnoj Europi kroz devetnaesto stoljeće bio obilježen tendencijom asimilacije i integracije u društvene poretke zapadnoeuropskih država, uz postepeno napuštanje njihovih kulturnih posebnosti i

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*, str. 187. – 190.

²⁵ Vidi: *infra*, uz bilj. 173.

²⁶ Vidi: *supra*, uz bilj. 20.

²⁷ Vidi: *infra*, str. 19. – 24.

pridržavanja vjerskih pravila.²⁸ Unatoč tome što su židovske zajednice ostvarile velik napredak u postizanju pravne i društvene jednakosti u društveno-pravnim poredcima zapadnoeuropskih država, prikrivene su, a povremeno i otvorene pojave nasilja i diskriminacije prema Židovima, ostale prisutnima kako u društvu,²⁹ tako i u postupanju državnih organa. To je vidljivo i u slučaju *Dreyfus* u Francuskoj koji Theodoru Herzlu, idejnom začetniku cionizma, daje poticaj za pisanje djela *Der Judenstaat*, koje ga utemeljuje kao idejnog vođu Cionističkog pokreta.³⁰

Nasuprot trendu društvene asimilacije židovskih zajednica u zapadnoj Europi, istočnoeuropski su se Židovi u devetnaestom stoljeću našli u znatno drugačijim okolnostima diskriminacije, izolacije, ograničenja političkih sloboda i slobode kretanja, pa i otvorenog nasilja i ubojstava u obliku *pogroma* ruskih Židova u drugoj polovici devetnaestog stoljeća.³¹ Prve organizacije inspirirane idejama židovske imigracije u Palestinu, *BILU* i *Hibbat Zion*, nastaju upravo na području carske Rusije, u kontekstu sustavnog progona Židova u drugoj polovici devetnaestog stoljeća,³² nakon čega započinje stvaranje prvih židovskih poljoprivrednih naseobina u Palestini u prvom doseljničkom valu kojim dominiraju ruski Židovi.³³ Vezano za pitanje istočnoeuropskih Židova, u Sovjetskom Savezu također se javlja tzv. „Projekt Birobidžan“, usmjeren na stvaranje autonomne regije židovskog karaktera u blizini sovjetsko-kineske granice. Uspostava ove autonomne regije 1934. godine predstavljala je prvi primjer uspostave židovske vlasti nad određenim područjem još od drevnih vremena, u skladu s idejom o pravu židovskog naroda na uspostavu nacionalnog doma.³⁴

Paralelno s djelovanjem navedenih organizacija na području carske Rusije, cionizam kao politička ideologija koja zagovara stvaranje židovskog nacionalnog doma kao rješenje problema anti-semitizma u Europi nastaje krajem devetnaestog stoljeća kroz djelovanje Theodora Herzla. Iako su Herzlove ideje i pozivi za uspostavom židovske države bile upućene prvenstveno zapadnoeuropskim Židovima te promovirale stajalište prema kojemu je uspostava židovske države nužna s obzirom na to da su se pokušaji društvene asimilacije židovskih zajednica naposljetku pokazale neuspješnima čak i u zapadnoj Europi, većina delegata na Prvom svjetskom cionističkom kongresu, koji je Herzl sazvao u Baselu 1897. godine radi osnivanja Svjetske cionističke organizacije, bili su upravo predstavnici istočnoeuropskih

²⁸ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 26. - 27.

²⁹ *Ibid.*, str. 27.

³⁰ *Ibid.*, str. 30.

³¹ *Ibid.*, str. 28.

³² *Ibid.*, str. 29.

³³ Sebaj Montefiore, S., *Jerusalem: The Biography*, London, Weidenfeld & Nicholson, 2011., str. 406. – 408.

³⁴ Vitale, A., "Ethnopolitics as Co-operation and Coexistence: The Case-Study of the Jewish Autonomous Region in Siberia", *Politeja*, sv. 31, br. 2, 2015., str. 123. – 142.

Židova. Za razliku od istočnoeuropskih cionističkih organizacija, koje su se zalagale za beskompromisno stvaranje židovskih naseobina u Palestini radi faktičnog ostvarivanja preduvjeta za buduće proglašenje židovske države, Herzl se zalagao za diplomatske metode te je, unatoč pozitivnom mišljenju o Palestini kao idealnoj lokaciji budućeg židovskog nacionalnog doma, razmatrao i druge potencijalne lokacije za uspostavu židovske države.³⁵

Nakon Herzlove smrti 1904. godine, unutar Svjetske cionističke organizacije dolazi do potpune prevlasti pristupa istočnoeuropskih cionista glede nužnosti provođenja židovskog naseljavanja u Palestini. Nadalje, dolazi do drugog židovskog naseljeničkog vala uz pojavu ideja socijalističkog cionizma, orijentiranih na uspostavu židovskih zajednica utemeljenih na židovskoj radnoj snazi, uz isključivanje mogućnosti korištenja radne snage ne-židovskih naroda Palestine, promoviranih od strane radničkih organizacija *Poale Zion* i *Hapoel Hatzair* te potpomognutih od strane Židovskog nacionalnog fonda. Takav razvoj cionizma kao sekularnog političko-nacionalnog pokreta utemeljenog na etničkoj pripadnosti upućuje na visok stupanj razvoja kolektivne svijesti te zajedničkog identiteta židovske populacije koja se ubrzano počinje naseljavati u Palestini, što ukazuje na razvoj još jednog kolektiviteta u Palestini kao potencijalnog nositelja prava na samoodređenje. U okviru stjecanja sve veće podrške među zapadnoeuropskim Židovima, povoljnih strateških interesa vlade Velike Britanije u Prvom svjetskom ratu te zalaganja istaknutih europskih pristaša cionizma, cionistički pokret dobiva značajnu političku podršku u obliku Balfourove deklaracije iz 1917. godine.³⁶

2. ZNAČENJE POJMA „PALESTINA“ U MEĐUNARODNOM PRAVU I MEĐUNARODNOPRAVNI POLOŽAJ PALESTINE

2.1. Palestina i međunarodno pravo

Govoreći o međunarodnopravnom položaju Palestine, prvenstveno je nužno ukazati na višestruko značenje pojma „Palestina“ u kontekstu međunarodnog prava. Uz mogućnost označavanja geografskog područja, bilo čitavog područja pod bivšom britanskom mandatnom upravom ili okupiranih područja Pojasa Gaze, Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema, navedeni se pojam također može odnositi na različite subjekte međunarodnog prava.

S obzirom na to da teorija međunarodnog prava, osim država kao primarnih međunarodnopravnih subjekata, danas priznaje postojanje i drugih subjekata međunarodnog prava sa specifičnim karakteristikama njihovog međunarodnopravnog subjektiviteta, poput

³⁵ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 30. - 33.

³⁶ *Ibid.*, str. 66. – 72.

međunarodnih organizacija, oslobodilačkih pokreta, pa i pojedinaca,³⁷ postavlja se pitanje o kakvom se subjektu zapravo govori prilikom analiziranja položaja Palestine u međunarodnom pravu. U ovom dijelu rada analizirat će se različite vrste nositelja prava i obveza međunarodnog prava u kontekstu težnji palestinskog naroda za ostvarivanjem prava na samoodređenje od perioda između dva svjetska rata do danas, njihova međusobna povezanost i međuovisnost te postepeni razvoj međunarodnopravnog subjektiviteta počevši od palestinskog naroda kao nositelja prava na samoodređenje, preko institucionalne organizacije ostvarene kroz uspostavljanje Palestinske oslobodilačke organizacije i njezina međunarodnog priznanja kao predstavnika palestinskog naroda,³⁸ do postizanja ograničenih elemenata suverene vlasti kroz uspostavu Palestinske nacionalne samouprave na području Zapadne obale i Pojasa Gaze te aktualne težnje za uspostavom neovisne države Palestine.³⁹

2.2. Palestinski narod i pravo na samoodređenje

Na temelju zahtjeva Opće skupštine Ujedinjenih naroda postavljenog u skladu s čl. 96., st. 1. Povelje Ujedinjenih naroda za izdavanjem savjetodavnog mišljenja, Međunarodni sud izdao je 2004. godine Savjetodavno mišljenje o pravnim posljedicama izgradnje zida u okupiranim palestinskom teritoriju.⁴⁰ U paragrafima 149., 156. i 159. iznesenog Savjetodavnog mišljenja, Sud je izričito potvrdio pravo palestinskog naroda na samoodređenje u skladu s Rezolucijom 2625 (XXV) Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 24. listopada 1970., koja sadržava Deklaraciju o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu: Deklaracija sedam načela) te je opisao pravo na samoodređenje kao pravo koje djeluje *erga omnes*, utvrđujući da se navedeno pravo kao takvo afirmiralo proizlazeći iz Povelje Ujedinjenih naroda i dosadašnje prakse te organizacije.⁴¹

Iznesenim je mišljenjem Sud potvrdio u ovom radu iznesenu tezu kako je proces formiranja nacionalne svijesti kod palestinskih Arapa naposljetku doveo do nastanka palestinskog naroda kao nositelja međunarodnim pravom zajamčenog prava na samoodređenje.⁴²

³⁷ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 65. – 70.

³⁸ Vidi: *infra*, uz bilj. 75.

³⁹ Vidi: *infra*, str. 19. – 24.

⁴⁰ Zimmermann, A., "The Palestinian-Israeli Conflict: Developing International Law Without Solving the Conflict", *Archiv des Völkerrechts*, sv. 53, br. 2, 2015., str. 150.

⁴¹ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004, str. 197. – 200.

⁴² Vidi: *supra*, uz bilj. 20.

Ipak, postavlja se pitanje u kojem je trenutku princip samoodređenja prerastao u obvezujuće pravno pravilo međunarodnog prava i kakve međunarodnopravne učinke odgovor na to pitanje ima na izraelsko-palestinski sukob, pravne temelje uspostave države Izrael te zahtjev za ostvarivanjem prava na samoodređenje palestinskog naroda.

U Deklaraciji sedam načela, dužnost poštivanja prava naroda na samoodređenje potvrđena je kao važeće pravilo međunarodnog običajnog prava te se predlaže njegova kodifikacija radi osiguravanja njegove učinkovitije primjene.⁴³

Za pravnu analizu događaja u vrijeme Prvog arapsko-izraelskog rata i analizu pravnih temelja uspostave države Izrael te potencijalne povrede prava na samoodređenje palestinskog naroda, ključno je pitanje u kojem je trenutku dužnost poštivanja prava naroda na samoodređenje postala obvezujućim pravnim pravilom međunarodnog običajnog prava. Iako iz spomenutog Savjetodavnog mišljenja Međunarodnog suda nedvojbeno proizlazi kako je palestinski narod danas nositelj prava na samoodređenje te je u tekstu Rezolucije 2625(XXV) i Deklaraciji sedam načela, koje su donesene 1970. godine, utvrđeno kako je u vrijeme njihova donošenja pravo na samoodređenje bilo dijelom međunarodnog običajnog prava te se potiče njegova kodifikacija, upitno je naime, je li ono bilo obvezujuće pravilo međunarodnog običajnog prava već u periodu britanske mandatne uprave nad Palestinom te u vrijeme uspostave države Izrael. Sukladno tome, postavlja se pitanje je li politikama britanske mandatne uprave u Palestini u skladu s Balfourovom deklaracijom te uspostavom države Izrael, došlo do povrede prava na samoodređenje palestinskih Arapa kao obvezujućeg pravnog pravila međunarodnog običajnog prava u skladu s načelima o temporalnoj primjeni pravnih pravila.⁴⁴ Analiza pitanja trenutka u kojemu je poštivanje navedenog prava postalo obvezujućim u sustavu međunarodnog prava važna je kako bi se utvrdilo u kojem je trenutku do njegove povrede eventualno došlo te shodno tome utvrdilo potencijalna rješenja sukoba u skladu s međunarodnim pravom.

Govoreći o običajnom pravu kao jednom od izvora međunarodnog prava prema čl. 38., st. 1. Statuta Međunarodnog suda, važno je napomenuti kako je za njegov nastanak kao obvezujućeg izvora međunarodnog prava potrebno zadovoljenje dvaju elemenata – objektivnog elementa u smislu kontinuirane prakse odnosno neprekinutog vršenja te subjektivnog elementa u smislu pravne svijesti (*opinio juris*) da je takvo postupanje u skladu s međunarodnim

⁴³ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/2625(XXV) od 24. listopada, 1970.

⁴⁴ Carty, A., "Israel's Legal Right to Exist and the Principle of the Self-determination of the Palestinian People?", *The Modern Law Review*, sv. 76, br. 1, 2013., str. 161. – 172.

pravom.⁴⁵ Iako je, kao što je spomenuto,⁴⁶ pravo na samoodređenje kao dio međunarodnog političkog diskursa proklamirano još od vremena Prvog svjetskog rata,⁴⁷ to ne znači kako je dužnost poštivanja navedenog prava već tada postala obvezujućim običajnopравnim pravilom međunarodnog prava. Na izostanak obaju elemenata međunarodnog običaja kao izvora prava, a posebice subjektivnog elementa pravne svijesti o obvezatnosti postupanja u skladu s pravom naroda na samoodređenje, upućuju i pregovori i previranja kolonijalnih sila u okviru „trgovine“ interesnim sferama na Bliskom istoku nadopunom Sykes-Picot sporazuma na konferenciji u San Remu 1920. godine te potpuno zanemarivanje težnje sirijskog naroda za samoodređenjem u korist francuskih imperijalnih ambicija.⁴⁸ Može se zaključiti kako je u ovom periodu prikladnije govoriti o načelu samoodređenja kao pravno neobvezujućoj ideji i principu koji postaje prisutan i proklamiran u međunarodnom političkom diskursu nego o pravno obvezujućem pravilu pozitivnog međunarodnog prava. Kao takvo, načelo samoodređenja uključeno je i u čl. 1., st. 2. Povelje Ujedinjenih naroda.

Opća skupština Ujedinjenih naroda priznala je pravo naroda na samoodređenje 1952. godine,⁴⁹ a u naredna dva desetljeća dužnost njegova poštivanja nedvojbeno je postala prihvaćena kao obvezujuće pravno pravilo međunarodnog običajnog prava. Na to upućuje uznapređovali proces dekolonizacije i uspostave novih nacionalnih država u skladu s pravom naroda na samoodređenje,⁵⁰ kao pokazatelj nastanka objektivnog elementa običaja kao izvora međunarodnog prava te njegovo uključivanje u niz međunarodnih konvencija i dokumenata,⁵¹ kao pokazatelj razvoja pravne svijesti o obvezatnosti postupanja u skladu s tim načelom, odnosno subjektivnog elementa običaja kao izvora međunarodnog prava.

S obzirom na to da je teško precizno utvrditi trenutak u kojemu je dužnost poštivanja prava naroda na samoodređenje postala obvezujućim pravnim pravilom međunarodnog prava, imajući na umu poteškoće u utvrđivanju postojanja subjektivnog i objektivnog elementa nužnog za postojanje međunarodnog običaja kao obvezujućeg izvora prava, dvojbeno je, je li realizacijom prava na samoodređenje židovskog stanovništva Palestine kroz uspostavu države Izrael 1948. godine došlo do povrede prava palestinskih Arapa na njihovo samoodređenje u smislu povrede postojeće pozitivnopravne norme međunarodnog običajnog prava.⁵²

⁴⁵ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 17. – 18.

⁴⁶ Vidi: *supra*, uz bilj. 8.

⁴⁷ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 114.

⁴⁸ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 82. – 83.

⁴⁹ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 114.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 144. – 147.

⁵¹ Ibler, *op. cit.* (bilj. 1.), str. 54.

⁵² Carty, *op. cit.* (bilj. 44.), str. 172.

Nasuprot tome, čini se opravdanim smatrati da je 1967. godine, kada dolazi do izraelske okupacije Pojasa Gaza, Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema, pravo naroda na samoodređenje bilo obvezujuće običajnopravno pravilo međunarodnog prava, na što upućuje i poziv na kodifikaciju navedenog prava sadržan u Deklaraciji sedam načela donesenoj samo tri godine kasnije⁵³ te njegovo uključivanje u međunarodne konvencije uključujući Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine.⁵⁴

Naposljetku, korisno je izložiti određena opažanja vezano za sadržaj prava naroda na samoodređenje koja mogu imati određene implikacije za međunarodnopravni položaj palestinskog naroda te izraelsko-palestinski sukob.

Tekst Deklaracije sedam načela spominje određene modalitete ostvarenja prava naroda na samoodređenje te navodi „uspostavu suverene i neovisne države, slobodno udruženje ili integraciju s neovisnom državom ili odabir bilo kojeg drugog političkog statusa slobodno određenog od strane naroda“⁵⁵ kao načine na koje pravo naroda na samoodređenje može biti ostvareno. U kontekstu Palestine, važno je stoga napomenuti kako uspostava samostalne države Palestine nije jedini način ostvarenja prava na samoodređenje. Različite opcije poput do 1988. godine aktualne državne zajednice s Jordanom⁵⁶ ili uspostave jedne demokratske države za arapsko i židovsko stanovništvo Izraela i okupiranih područja Pojasa Gaze, Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema ne predstavljaju nijekanje prava palestinskog naroda na samoodređenje, već naprotiv, njegovo poštivanje pod pretpostavkom da je riječ o opciji koja predstavlja politički status „slobodno određen od strane naroda“.

Vezano za pravo na samoodređenje, Deklaracija nadalje spominje nedopustivost tumačenja njezinih odredbi u smislu poticanja ili ovlasti na okrnjivanje teritorijalne cjelovitosti ili političkog jedinstva suverenih i neovisnih država, uz uvjet da se radi o onakvim državama koje poštuju načelo ravnopravnosti i samoodređenja naroda te čije vlade predstavljaju čitav narod državnog područja, bez diskriminacije na osnovi rase, vjere ili boje kože.⁵⁷ Navedena odredba može biti osobito relevantna za pitanje poštivanja prava na samoodređenje palestinskih građana države Izrael kao etničke manjine u sastavu njezina stanovništva.⁵⁸

Pravo je palestinskog naroda na „samoodređenje bez vanjskog miješanja“ te „uspostavu nacionalne neovisnosti i suvereniteta“ izrijeком priznala i Opća skupština Ujedinjenih naroda

⁵³ Vidi: *supra*, uz bilj. 43.

⁵⁴ Ibler, *op. cit.* (bilj. 1.), str. 54.

⁵⁵ A/RES/2625(XXV), *op. cit.* (bilj. 43.)

⁵⁶ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 411. – 412.

⁵⁷ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 116.

⁵⁸ Vidi: *infra*, uz bilj. 61.

u Rezoluciji 3236 (XXIX) od 22. studenog 1974.⁵⁹, što je potvrdila i u svojoj Rezoluciji 66/146 od 19. prosinca 2011., potičući „sve države i specijalizirane ustanove i organizacije u sustavu Ujedinjenih naroda da nastave podržavati i pomagati palestinski narod u ranom ostvarenju njegova prava na samoodređenje“.⁶⁰

Nadalje, u okviru pitanja prava palestinskog naroda na samoodređenje također treba razmotriti i položaj palestinskih građana države Izrael, u političkom diskursu često poznatih i kao „izraelski Arapi“,⁶¹ odnosno potomaka palestinskih Arapa koji su nakon završetka prvog arapsko-izraelskog rata ostali živjeti unutar novouspostavljene države Izrael te međunarodnopravnih akata relevantnih za njihov položaj. Iako se arapska zajednica unutar Izraela u okviru političkog diskursa često nastoji prikazati kao heterogena skupina bez jedinstvenog kolektivnog identiteta, uz naglašavanje razlika u kulturi, vjeri, političkim orijentacijama i stupnju podrške državi Izrael između arapskih kršćana, muslimana, beduinskog stanovništva te Druza naseljenih u okupiranoj Golanskoj visoravni, nijekanje kolektivnog identiteta te manjine na navedenim temeljima treba odbaciti kao isključivo političko sredstvo usmjereno na relativiziranje zahtjeva manjine za bilo kakvim oblikom autonomije ili preispitivanja židovskog karaktera države Izrael. U prilog takvom shvaćanju ide i činjenica da analogne razlike u stajalištima, kulturi i orijentaciji postoje i unutar židovske zajednice države Izrael te se očituju u suprotnostima između sekularnih i ultraortodoksnih Židova te između aškenaskih Židova europskog porijekla i Mizrahi Židova istočnog porijekla.⁶² Položaj palestinskih građana države Izrael, odnosno arapske manjine unutar Izraela, formalno je izjednačen s ostalim izraelskim državljanima te uključuje aktivno i pasivno pravo glasa te brojne individualne političke, društvene i kulturne slobode, ali uz izostanak priznanja arapskog stanovništva kao nacionalne manjine i izostanak kolektivnih političkih prava. S druge strane, njihov položaj „građana drugog reda“ vidljiv je kroz isključenost iz javnog života države, izostanak ekonomske i socijalne integracije u izraelsko društvo, zapostavljanje od strane središnjih organa vlasti te društvene predrasude koje proizlaze iz njihova položaja kao zajednice obilježene razdorom između „njihove države i njihove nacije“.⁶³ Diskriminacija arapske manjine unutar Izraela na državnoj je razini prvenstveno vidljiva kroz prakse i regulacije vezane za vlasništvo nad zemljom i urbano planiranje, praksu dodjeljivanja javne zemlje na korištenje

⁵⁹ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/3236(XXIX) od 22. studenog 1974.

⁶⁰ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/66/146 od 19. prosinca 2011.

⁶¹ Peleg, I., Waxman, D., *Israel's Palestinians: The Conflict Within*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011., str. 19. – 21.

⁶² *Ibid.*, str. 21. – 32.

⁶³ *Ibid.*, str. 32. – 33.

isključivo židovskim zajednicama, nemogućnost uspostave novih naselja za arapsku zajednicu, nerazmjerno nisko dodjeljivanje javnih sredstava arapskim općinama te nerazmjerno niska državna ulaganja u obrazovanje u područjima s arapskim zajednicama. Takve prakse proizlaze i iz činjenice da se odluke o dodjeljivanju i korištenju državne zemlje donose od strane Židovskog nacionalnog fonda i Židovske agencije, kvazi-državnih tijela osnovanih radi i usmjerenih na ostvarivanje boljitka i napretka židovske zajednice.⁶⁴ Diskriminatorne državne prakse, nepostojanje mehanizama kolektivnog izražavanja političke volje, izolacija od ostatka izraelskog društva te percepcija arapske manjine kao potencijalnog „petokolonaša“ unutar izraelskog društva i generalno zaoštavanje retorike izraelsko-arapskog sukoba doveli su do značajnog porasta napetosti između židovske i arapske zajednice unutar Izraela tijekom prethodna tri desetljeća, uz postepenu radikalizaciju i smanjenje stupnja identifikacije palestinskih Arapa koji su državljani države Izrael sa samom državom. Unatoč tome što je pitanje položaja arapskog stanovništva Izraela kao dijela palestinske nacije zapostavljeno u Sporazumima iz Osla i dosadašnjim mirovnih pregovorima, razmatranje tog pitanja i određivanje budućeg statusa arapske manjine u okviru izraelskog društva nužno je radi postizanja cjelovitog rješenja izraelsko-palestinskog sukoba.⁶⁵

Osim već izloženog prava naroda na samoodređenje, u kontekstu arapske manjine odnosno palestinskog stanovništva države Izrael, također valja izložiti za ovo pitanje relevantne međunarodnopravne akte koji se tiču međunarodne zaštite manjina. Osim Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji pripadnicima etničkih manjina jamče kulturnu, vjersku i jezičnu autonomiju, treba spomenuti i Deklaraciju o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama usvojenu od strane Opće skupštine Ujedinjenih naroda 18. prosinca 1992., kojom se, uz navedena prava, pripadnicima manjina također jamči sudjelovanje u kulturnom, vjerskom, socijalnom, ekonomskom i javnom životu uz zabranu diskriminacije te niz drugih prava, uz dužnost država članica Ujedinjenih naroda da poštuju i aktivno promiču navedena prava.⁶⁶ Nadalje, Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila je 13. rujna 2007. godine Deklaraciju o pravima domorodačkog stanovništva, koja kao kolektivna prava domorodačkih naroda proglašava pravo na autonomiju i samoupravu u njihovim unutrašnjim i lokalnim poslovima te očuvanje i jačanje njihovih političkih, ekonomskih,

⁶⁴ *Ibid.*, str. 39. – 44.

⁶⁵ *Ibid.*, str. 217. – 230.

⁶⁶ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 406.

socijalnih i kulturnih posebnosti.⁶⁷ Ako se prihvati definicija domorodačkih naroda iznesena u Konvenciji br. 169, usvojenoj u Međunarodnoj organizaciji rada, koja se bavi pitanjem „domorodačkih i plemenskih naroda u neovisnim državama“ te koja navedene narode definira kao narode u neovisnim državama „koji se smatraju domorodačkim na temelju njihovog porijekla od stanovništva koje je živjelo u toj zemlji, ili zemljopisnoj regiji kojoj ta zemlja pripada, u vrijeme osvajanja ili *kolonizacije*... i koji su, neovisno o njihovom pravnom statusu, zadržali neke ili sve vlastite socijalne, ekonomske, kulturne ili političke institucije“,⁶⁸ može se zaključiti kako arapska manjina unutar države Izrael odgovara navedenoj definiciji te kako su na nju primjenjivi međunarodnopravni akti koji se tiču prava domorodačkog stanovništva. Takav je zaključak, s obzirom na navedenu definiciju, valjan pod uvjetom da se proces židovskog naseljavanja u Palestini, započet i provođen pod pokroviteljstvom Velike Britanije kao mandatnim upraviteljem u okviru britanske mandatne politike u skladu s ciljevima Cionističkog pokreta, kojemu je podrška od strane britanske vlade pružena u Balfourovoj deklaraciji,⁶⁹ prihvati kao svojevrsni proces kolonizacije.

2.3. Palestinska oslobodilačka organizacija kao subjekt međunarodnog prava

U okviru proučavanja različitih vrsta subjekata međunarodnog prava u kontekstu međunarodnopravnog položaja Palestine, kao još jedna vrsta međunarodnopravnih subjekata javljaju se oslobodilački pokreti. Oni bivaju priznati kao subjekti međunarodnog prava kroz praksu država u ozračju protukolonijalne borbe, u obliku dodjeljivanja diplomatskog statusa njihovim predstavnicima te njihovog priznavanja kao predstavnika svojih naroda.⁷⁰ Također značajno za razvoj njihovog međunarodnopravnog subjektiviteta, oslobodilački pokreti bivaju priznati i od strane međunarodnih organizacija kroz pozivanje njihovih predstavnika na konferencije organizirane u okrilju tih organizacija.⁷¹

Palestinska oslobodilačka organizacija (u daljnjem tekstu: PLO) osnovana je 1964. godine na temelju odluke donesene na sjednici Vijeća Arapske lige u Kairu o osnivanju organizacije koja će biti legitimni predstavnik palestinskog naroda te djelovati prema „oslobođenju Palestine“.⁷² Organizacija je u svom aktu o osnivanju izričito utvrdila kako nema nikakve

⁶⁷ *Ibid.*, str. 414.

⁶⁸ *Ibid.*, str. 413.

⁶⁹ Vidi: *supra*, uz bilj. 10.

⁷⁰ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 103.

⁷¹ *Ibid.*, str. 104.

⁷² Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 270. – 271.

suverene vlasti nad bilo kojim područjem te kako će njezine aktivnosti biti organizirane na „narodnoj razini, u područjima oslobođenja, organizacije, politike i financija“.⁷³

Na zasjedanju Vijeća Arapske lige 1974. godine, PLO je priznat kao „jedini legitimni predstavnik palestinskog naroda u bilo kojem oslobođenom palestinskom teritoriju“,⁷⁴ a iste mu je godine priznat i status „predstavnik palestinskog naroda“ od strane Opće skupštine Ujedinjenih naroda u Rezoluciji 3210 (XXIX) od 14. listopada 1974., kojom se PLO poziva na sudjelovanje u plenarnim sastancima Opće skupštine vezano za rasprave o pitanjima Palestine.⁷⁵ Međunarodnopravni subjektivitet ove organizacije nadalje biva potvrđen njezinim stjecanjem statusa promatrača na temelju Rezolucije Opće skupštine 3237 (XXIX) od 22. studenog 1974., kojom navedeni status stječe ne samo na zasjedanjima Opće skupštine Ujedinjenih naroda, već na i konferencijama organiziranim u okrilju Opće skupštine i drugih organa Ujedinjenih naroda,⁷⁶ nakon čega više puta sudjeluje i u raspravama u Vijeću sigurnosti. Organizacija također stječe status promatrača u Ekonomskom i socijalnom vijeću Ujedinjenih naroda te status punopravnog člana u Ekonomskoj komisiji Ujedinjenih naroda za Zapadnu Aziju.⁷⁷

Razvoj međunarodnopravnog subjektiviteta te međunarodnopravne sposobnosti PLO-a kao oslobodilačkog pokreta također je osobito vidljiv i kroz sklapanje međunarodnih ugovora između PLO-a i različitih država. Osim sporazuma koje je PLO sklopio s Libanom, Jordanom i Tunisom u svrhu nastavka oslobodilačke borbe,⁷⁸ kao nedvojbeni „trijumf“ priznanja međunarodnopravnog subjektiviteta ove organizacije pojavljuju se sporazumi koje PLO 1993. i 1995. godine sklapa s Izraelom,⁷⁹ državom protiv koje je oslobodilačka borba ovog pokreta usmjerena. Na temelju pregovora između predstavnika Izraela i PLO-a, 1993. godine sklopljen je Sporazum Oslo 1,⁸⁰ koji se sastojao od dva dokumenta – Deklaracije o principima privremenih samoupravnih aranžmana te pisama međusobnog priznanja, pri čemu je razmjena pisama međusobnog priznanja između Izraela i PLO-a postavljena kao uvjet implementacije spomenute Deklaracije.⁸¹ Nakon priznanja „prava na postojanje države Izrael u miru i sigurnosti“ te izričitog odbacivanja terorističkih metoda i preuzimanja obveze suzbijanja

⁷³ Tropper, J., "1988 – Palestinian Declaration of Independence: A Tale of Poetry and Statehood", *Austrian Review of International and European Law*, sv. 23, 2018., str. 166.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 165.

⁷⁵ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/3210(XXIX) od 14. listopada 1974.

⁷⁶ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/3237(XXIX) od 22. studenog 1974.

⁷⁷ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 104.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*, str. 105.

⁸⁰ Vidi: *infra*, uz bilj. 236.

⁸¹ Smith, *op.cit.* (bilj. 2.), str. 434.

terorističkih aktivnosti od strane PLO-a, izraelski premijer Rabin uputio je predsjedniku PLO-a Arafatu notu u kojoj ističe kako je „vlada države Izrael odlučila prepoznati Palestinsku oslobodilačku organizaciju kao predstavnika palestinskog naroda te s njom poduzeti pregovore u okviru bliskoistočnog mirovnog procesa“.⁸² Važno je napomenuti kako je ovakvom formulacijom izjava o međusobnom priznanju PLO formalno priznao državu Izrael i njezino pravo na postojanje bez istovremenog stjecanja izraelskog priznanja prava palestinskog naroda na samoodređenje ili bilo kakvog osvrta na zahtjev palestinskog naroda za uspostavom suverene države, s obzirom na to da se izraelska izjava ograničila isključivo na priznanje PLO-a kao legitimnog predstavnika palestinskog naroda.⁸³

Ipak, neovisno o političkim okolnostima i razlozima radi kojih je takvo priznanje dato, prepoznavanje jednog oslobodilačkog pokreta kao legitimnog predstavnika svog naroda te sklapanje daljnjih sporazuma s njime od strane države protiv čijeg je postupanja djelovanje navedenog oslobodilačkog pokreta usmjereno, može se smatrati nedvojbenom potvrdom njegova legitimiteta u predstavljanju svoga naroda te njegova međunarodnog subjektiviteta izraženog i kroz sklapanje navedenih sporazuma.

U okviru analize različitih subjekata međunarodnog prava relevantnih za pitanje međunarodnog položaja Palestine, postavlja se pitanje odnosa između PLO-a kao oslobodilačkog pokreta te „Države Palestine“, proglašene od strane Palestinskog nacionalnog vijeća donošenjem Palestinske deklaracije neovisnosti 1988. godine, uz pozivanje na „prirodno, povijesno i na pravu utemeljeno pravo palestinskih Arapa na njihovu domovinu“, u kojoj PLO biva potvrđen kao jedini legitimni predstavnik palestinskog naroda, kakvim je „priznat i od strane međunarodne zajednice i predstavljen u Ujedinjenim narodima“.⁸⁴

Opća skupština Ujedinjenih naroda u svojoj je Rezoluciji 43/177 od 15. prosinca 1988., „uzimajući u obzir proglašenje države Palestine od strane Palestinskog nacionalnog vijeća“ te „potvrđujući nužnost omogućavanja palestinskom narodu uspostave suvereniteta nad njegovim područjem okupiranim od 1967.“,⁸⁵ odlučila da se pojam „Palestinska oslobodilačka organizacija“ u sustavu Ujedinjenih naroda zamjeni pojmom „Palestina“, bez da se pritom zadire u promatrački status i stečene funkcije PLO-a u okviru sustava Ujedinjenih naroda.⁸⁶

Nadalje, usvajanjem Rezolucije 67/19 od 4. prosinca 2012. od strane Opće skupštine, kojom se Palestini dodjeljuje status „države ne-članice promatrača“ u sustavu Ujedinjenih naroda,

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 166. – 167.

⁸⁵ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/43/177 od 15. prosinca 1988.

⁸⁶ *Ibid.*

ponovno ne zadirući u postojeći položaj te „stečena prava, privilegije i ulogu Palestinske oslobodilačke organizacije u Ujedinjenim narodima“, navedeni je pojam zamijenjen pojmom „Država Palestina“.⁸⁷ Unatoč tome što se na temelju formulacija navedenih rezolucija može učiniti kako granice između ovih subjekata međunarodnog prava postaju nejasne, nužno je naglasiti različitu pravnu prirodu međunarodnopravnog subjektiviteta PLO-a kao oslobodilačkog pokreta te Palestine kao potencijalnog subjekta međunarodnog prava u smislu suverene države.

Neovisno o stajalištu zauzetom glede trenutnog postojanja Palestine kao države u smislu subjekta međunarodnog prava te pravnih učinaka proglašenja Palestine kao neovisne države,⁸⁸ nužno je naglasiti kako je PLO politička organizacija te neteritorijalni subjekt međunarodnog prava, dok je „Država Palestina“ potencijalni subjekt međunarodnog prava u smislu suverene države s određenim područjem i stanovništvom, neovisno o međusobnoj povezanosti navedenih subjekata u smislu njihovog predstavljanja od strane istih osoba te uloge PLO-a u rukovodstvu „Države Palestine“.⁸⁹ Odnos je navedenih dvaju subjekata usporediv s odnosom Svete Stolice i Države Vatikanskog Grada kao subjekata međunarodnog prava.⁹⁰ Pitanje je odnosa između ova dva subjekta relevantno i za pitanje potencijalne odgovornosti, bilo trenutno postojeće bilo potencijalne buduće suverene države Palestine, za moguće povrede međunarodnog prava počinjene od strane PLO-a. Takva je mogućnost predviđena i u čl. 10., st. 2. Nacrta članaka o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine, izrađenog od strane Komisije Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo, koji predviđa mogućnost pripisivanja međunarodno protupravnih radnji počinjenih od strane oslobodilačkog pokreta novoj državi uspostavljenoj od strane tog pokreta.⁹¹ Nejasno je, ipak, je li navedeno pravilo danas dio međunarodnog običajnog prava. Nadalje, Palestina kao suverena država mogla bi odgovarati jedino za povrede međunarodnog običajnog prava počinjene od strane PLO-a koje su organizaciju obvezivale u trenutku njihove povrede, osim ako bi PLO također bio i strankom relevantne međunarodne konvencije koju je eventualno povrijedio.⁹²

⁸⁷ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/67/19 od 4. prosinca 2012.

⁸⁸ Vidi: *infra*, str. 19. – 24.

⁸⁹ Zimmerman, *op. cit.* (bilj. 40.), str. 163.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, 1. srpnja 2023.

⁹² Zimmerman, *op. cit.* (bilj. 40.), str. 164.

2.4. Proglašenje države Palestine i analiza pitanja njezine državnosti i međunarodnog subjektiviteta

U okviru analize Palestine kao države u smislu subjekta međunarodnog prava te pokušaja utvrđivanja postoji li danas Palestina kao suverena država, prvenstveno je nužno analizirati kriterije koje međunarodno pravo postavlja glede postojanja države. Pitanje postojanja države u međunarodnom se pravu trenira kao činjenica, te za njezino postojanje (prema čl. 1. Konvencije iz Montevidea o pravima i dužnostima država iz 1933.) istovremeno moraju biti zadovoljena tri kriterija: određeno područje, stanovništvo tog područja, te organizacija vlasti neovisna o drugoj državi.⁹³ Pritom, državne granice ne moraju biti u potpunosti određene da bi se moglo smatrati da je država u smislu međunarodnog prava nastala te pravne posljedice nastanka države mogu nastupiti i u slučajevima kada državna granica još nije u potpunosti određena, kao što je slučaj s Izraelom.⁹⁴ Nadalje, pravne posljedice nastanka države nastupaju neovisno o tome je li navedena država nastala u skladu s dotadašnjim pravnim poretkom. Uz činjenicu da je uspostava određene države eventualno provedena u skladu s postojećim unutrašnjim ili međunarodnim pravnim poretkom, da bi se moglo govoriti o postojanju države u međunarodnom pravu, nužno je da ona uistinu efektivno i nastane, odnosno da budu zadovoljena tri činjenična uvjeta za postojanje države.⁹⁵ U slučaju da je nastanak određene države bio protivan dotadašnjem pravnom poretku, sankcije koje bi mogle proizaći kao posljedica kršenja određene norme partikularnog međunarodnog prava prilikom uspostave te države prvenstveno će biti odbijanje njezina priznanja, ali u obzir može doći i poduzimanje drugih kolektivnih mjera.⁹⁶ Što se tiče međunarodnog priznanja države od strane drugih država, prevladavajuće je mišljenje u okviru teorije međunarodnog prava kako država kao subjekt međunarodnog prava nastaje u trenutku zadovoljenja spomenuta tri uvjeta njezina postojanja, dok je učinak njezina priznanja od strane drugih država i međunarodnih organizacija deklaratorne prirode, pri čemu je priznanje često uvjetovano političkim razlozima nasuprot pravnim kriterijima.⁹⁷ Prema suprotnom mišljenju, država kao subjekt međunarodnog prava nastaje tek u trenutku njezina priznanja, prema kojem shvaćanju priznanje države ima konstitutivan učinak te je preduvjet njezina nastanka i nastupa pravnih učinaka postojanja države.⁹⁸

⁹³ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 81.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 86.

⁹⁵ *Ibid.*, str. 85.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 86.

⁹⁷ *Ibid.*, str. 93. – 94.

⁹⁸ *Ibid.*

Prihvaćanje stajališta o konstitutivnom učinku priznanja države sa sobom nosi određene implikacije upitne održivosti. Naime, nejasno je koliko priznanja država mora „prikupiti“ kako bi se moglo smatrati da je ona nastala i postala subjektom međunarodnog prava te od kojih subjekata navedena priznanja moraju doći. Ako se pak prihvati koncepcija prema kojoj država kao subjekt međunarodnog prava za svaku drugu državu nastaje u trenutku kada je ta druga država prizna, dolazi do situacije u kojoj određena država kao subjekt međunarodnog prava istovremeno postoji za one države koje su priznale njezinu državnost, dok za one države koje to nisu učinile navedeni entitet ne predstavlja državu te stoga ne mora biti tretiran kao država u okviru unutrašnjeg i međunarodnog pravnog poretka.⁹⁹

Doslovno bi prihvaćanje takve koncepcije imalo dalekosežne posljedice uključujući i duboku problematiku vezanu za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti, s obzirom na to da bi izostala obveza poštivanja temeljnih prava¹⁰⁰ one države koju druga država nije priznala kao takvu, uključujući i poštivanje nekih od osnovnih postulata međunarodnopravnog poretka poput dužnosti suzdržavanja od „prijetnje silom ili upotrebe sile, uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti bilo koje države“, sadržane u čl. 2., st. 4. Povelje Ujedinjenih naroda.

Ipak, uzimajući u obzir realnost prirode međunarodnih odnosa, možemo primijetiti kako, neovisno o teorijskim stajalištima o pravnoj prirodi priznanja države, međunarodne odnose na praktičnoj razini neizbježno karakterizira pojava „relativnosti državnosti“, u smislu praktičnih implikacija priznanja postojanja druge države. Priznavanje određenim entitetima i subjektima onih povlastica, imuniteta i prava koja se obično priznaju državama te njihovo poštivanje, u krajnjoj liniji uvijek ostaje suverenom odlukom svake pojedine države.¹⁰¹ Slikovit primjer pronalazimo upravo unutar arapsko–izraelskog sukoba: unatoč tome što država Izrael nedvojbeno zadovoljava sva tri navedena činjenična uvjeta potrebna za postojanje države u smislu međunarodnog prava, niz je arapskih država ne priznaje kao državu te shodno tome ne tretira kao takvu u svojem unutrašnjem pravu i međunarodnim odnosima.¹⁰²

Primjenjujući izložene kriterije međunarodnog prava za utvrđivanje postojanja države na primjer Palestine, držeći se pritom teorije koja priznanju države daje isključivo deklaratorni karakter, možemo utvrditi kako u trenutku donošenja Palestinske deklaracije neovisnosti (u daljnjem tekstu: Deklaracija) 1988. godine, kojom je od strane Palestinskog nacionalnog vijeća

⁹⁹ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 168. – 170.

¹⁰⁰ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 107. – 110.

¹⁰¹ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 173. – 174.

¹⁰² *Ibid.*

proglašena „Država Palestina“, nisu bili zadovoljeni kriteriji potrebni da bi se Palestinu moglo smatrati državom u smislu subjekta međunarodnog prava. Što se tiče područja kao prvog kriterija postojanja države, ovaj je kriterij bio jasno zadovoljen određenošću područja palestinske države koja je proglašena na područjima okupiranim od strane Izraela 1967. godine - Pojasu Gaze i Zapadnoj obale uz Istočni Jeruzalem kao njezin glavni grad.¹⁰³ Iako Deklaracija proglašava uspostavu nove države u „zemlji Palestini“ kao teritorijalno neodređenom pojmu, ona se izričito poziva na Rezoluciju 181 (II) Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 29. studenog 1947. godine o podjeli Palestine na židovsku i arapsku državu, dok dodatak Deklaraciji sadrži izričito pozivanje na Rezoluciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 242 od 22. studenog 1967., kojom se zahtijeva povlačenje Izraela s područja okupiranih 1967. godine. Iz navedenog prešutnog priznanja prava na postojanje države Izrael unutar granica postojećih prije 1967. godine, može se zaključiti kako se proglašenje „Države Palestine“ odnosi na područja okupirana 1967. godine.¹⁰⁴ Na takvo stajalište PLO-a, kao međunarodno priznatog predstavnika palestinskog naroda, upućuje i priznanje prava na postojanje države Izrael učinjeno od strane te organizacije u okviru izjava o međusobnom priznanju između PLO-a i Izraela kao dijela Sporazuma Oslo 1 iz 1993. godine.¹⁰⁵

Postojanje stalnog stanovništva državnog područja, kao drugi kriterij međunarodnog prava za utvrđivanje postojanja države, nedvojbeno je zadovoljen s obzirom na to da su područja Pojasa Gaze, Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema trajno naseljena pripadnicima palestinskog naroda kao nositelja prava na samoodređenje,¹⁰⁶ što je u spomenutom Savjetodavnom mišljenju iz 2004. godine potvrdio i Međunarodni sud.¹⁰⁷

Problem vezan za postojanje „Države Palestine“ kao subjekta međunarodnog prava u vrijeme njezina proglašenja 1988. godine, javlja se upravo vezano za treći kriterij međunarodnog prava koji mora biti zadovoljen kako bi mogli govoriti o postojanju države, a to je postojanje organizacije vlasti neovisne o bilo kojoj drugoj državi. U vrijeme donošenja Deklaracije, sva su područja na kojima je „Država Palestina“ proglašena bila pod izraelskom kontrolom te ni PLO, niti bilo koja druga palestinska organizacija, nisu bili u poziciji vršenja ikakve vrste suverene vlasti nad navedenim područjima.¹⁰⁸ To prepoznaje i sama Deklaracija, upućujući poziv arapskim državama za njihovu pomoć u faktičnom uspostavljanju palestinske

¹⁰³ *Ibid.*, str. 166. – 167.

¹⁰⁴ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 170. – 171.

¹⁰⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 82.

¹⁰⁶ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 170. – 171.

¹⁰⁷ Vidi: *supra*, uz bilj. 41.

¹⁰⁸ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 170. – 171.

države kroz „angažiranje njihovih kapaciteta i intenzifikaciju nastojanja da se izraelska okupacija privede kraju“.¹⁰⁹ S obzirom na navedeno, čini se opravdanim smatrati kako u vrijeme donošenja Deklaracije uvjet postojanja neovisne organizacije vlasti nije bio zadovoljen te kako njezinim donošenjem nije nastala palestinska država u smislu suverene države kao subjekta međunarodnog prava, već kako je Deklaracija u vrijeme svoga donošenja imala prvenstveno politički značaj nasuprot shvaćanju kako je ona poslužila kao pravni temelj za nastanak novog međunarodnopravnog subjekta. Sukladno međunarodnopravnom shvaćanju postojanja države, činjenica proglašenja neovisne države sama po sebi ne može biti dovoljna da tu državu efektivno i stvori kao subjekt međunarodnog prava, a bez da pritom budu zadovoljeni spomenuti uvjeti efektivnog postojanja države.¹¹⁰

Ipak, postavlja se pitanje, je li Palestina kao suverena država koja zadovoljava spomenuta tri kriterija državnosti nastala u periodu nakon donošenja Deklaracije 1988. godine, osobito uzimajući u obzir uspostavu Palestinske Nacionalne Samouprave (u daljnjem tekstu: PNA) na temelju Sporazuma Oslo 1 i Oslo 2,¹¹¹ potpisanih između Izraela i PLO-a 1993. i 1995. godine.¹¹² Na temelju je navedenih sporazuma PNA stekla određene ovlasti u područjima pod svojom nadležnošću poput civilne uprave, uspostave vlastitog pravosudnog sustava te vlastite policije. Istovremeno, Izrael je zadržao punu kontrolu velikog dijela okupiranih područja, kontrolu granica s Egiptom i Jordanom, ovlasti zaštite navedenih područja od vanjskih prijetnji, jurisdikciju nad izraelskim državljanima u palestinskim područjima te sve ovlasti koje nisu izričito prenesene na PNA. Sporazumima je, također, iz nadležnosti PNA izrijekom izuzeta ovlast formiranja vojske, mornarice ili ratnog zrakoplovstva.¹¹³ Uzimajući u obzir navedeno, ali i činjenicu da samoupravne ovlasti proizlaze upravo iz sporazuma s Izraelom u okviru vertikalnog hijerarhijskog odnosa u kojemu Izrael zadržava niz ključnih suverenih ovlasti, postojeće se ovlasti PNA teško mogu okarakterizirati kao suverena vlast te po svojim karakteristikama više odgovaraju svojevrsnoj lokalnoj samoupravi nego suverenoj državnoj vlasti.¹¹⁴

Stoga, s obzirom na to da kriterij postojanja organizacije vlasti neovisne o drugoj državi i dalje nije u potpunosti zadovoljen jer su samoupravne ovlasti PNA uvelike ograničene ovlastima Izraela te proizlaze iz sporazuma s tom državom, može se zaključiti kako Palestina i

¹⁰⁹ *Ibid.*, str. 167.

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 171.

¹¹¹ Vidi: *infra*, uz bilj. 236.

¹¹² Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 172.

¹¹³ *Ibid.*, str. 172. – 173.

¹¹⁴ *Ibid.*

dalje nije u potpunosti zadovoljila sve kriterije državnosti. Ipak, uzimajući u obzir proces izgradnje organizacije vlasti kroz uspostavu PNA, činjenicu da je jedina prepreka uspostavi organizacije vlasti neovisne o drugoj državi izraelska vojna okupacija te međunarodno prihvaćeno priznavanje prava palestinskog naroda na samoodređenje, čini se prikladnim Palestinu smatrati državom *in statu nascendi*.¹¹⁵

Vezano za težnju prema ostvarivanju organizacije vlasti neovisne o drugoj državi, također vrijedi spomenuti različit stupanj ispunjenja ovog kriterija u području Pojasa Gaze nasuprot području Zapadne obale. Iako ne postoji konsenzus glede pitanja pravnog statusa Pojasa Gaze nakon potpunog povlačenja izraelske vojske iz navedenog područja te preuzimanja vlasti od strane militantne organizacije Hamas 2007. godine,¹¹⁶ s obzirom na to da je nejasno je li prestankom efektivne unutrašnje kontrole tog područja od strane Izraela došlo do prestanka pravnog statusa okupacije ili se, zbog presudnog utjecaja Izraela na život u navedenom području ostvaren kroz njegovu pomorsku i kopnenu blokadu, to područje i dalje može smatrati okupiranim,¹¹⁷ činjenica je kako je kriterij neovisne organizacije vlasti u Pojasu Gaze ispunjen u većoj mjeri u usporedbi s područjem Zapadne obale. Takav je zaključak valjan s obzirom na to da trenutna organizacija i vršenje vlasti nad navedenim područjem, neovisno o političkim okolnostima, ne proizlazi iz sporazuma s Izraelom te ne uključuje nikakvu vrstu sigurnosne suradnje ili koordiniranog djelovanja,¹¹⁸ već se, upravo suprotno, faktički vrši u okolnostima redovitih oružanih sukoba s Izraelom.¹¹⁹

Uzimajući u obzir da, neovisno o trenutnom vršenju vlasti od strane različitih skupina u područjima Pojasa Gaze i Zapadne obale, „Država Palestina“ kao potencijalni subjekt međunarodnog prava sačinjava jedinstvenu cjelinu te se kriterij neovisne organizacije vlasti mora promatrati na čitavom području kao cjelini, ne čini se prikladnim govoriti o ostvarenju različitog stupnja suvereniteta u njezinim sastavnim dijelovima. Ipak, činjenica faktičnog postojanja višeg stupnja neovisne organizacije vlasti u Pojasu Gaze naspram područja Zapadne obale, neovisno o političkim okolnostima, može se promatrati kao potvrda pojave postepenog ostvarivanja prava palestinskog naroda na samoodređenje kroz tendenciju za ostvarivanjem svih elemenata državnosti te se, uzevši obzir izložene okolnosti i pojave, u kontekstu međunarodnog prava čini prikladnim Palestinu trenutno smatrati državom u procesu nastajanja.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 173.

¹¹⁶ Cuyckens, H., "Is Israel Still an Occupying Power in Gaza?", *Netherlands International Law Review*, sv. 63, br. 3, 2016., str. 283. – 290.

¹¹⁷ Vidi: *infra*, uz bilj. 209.

¹¹⁸ Cuyckens, *op. cit.* (bilj. 116.), str. 286.

¹¹⁹ Levy, Y., "The Gaza Fighting: Did Israel Shift Risk from Its Soldiers to Civilians?", *Middle East Policy*, sv. 24, br. 3, 2017., str. 118. – 119.

Kada bi se elemente palestinske državnosti analiziralo sa stajališta teorije koja priznanju države daje konstitutivno značenje, nasuprot poimanju tog akta kao deklaracije prvenstveno političkog značenja, značajan bi doprinos zadovoljenju uvjeta državnosti dao i niz priznanja Palestine kao države od strane mnogobrojnih država članica Ujedinjenih naroda¹²⁰ te njezino sudjelovanje u radu i članstvo u nizu međunarodnih organizacija.¹²¹

Čak i ako se prihvati isključivo deklaratorno značenje čina priznanja države, vrijedi imati na umu široko rasprostranjeno priznanje legitimnosti Palestine kao države „u nastajanju“, ostvareno kroz prikupljena međunarodna priznanja. Političku vrijednost stečenih priznanja može se promatrati kroz mogućnost njihova potencijalno korisnog utjecaja u procesu faktičnog ostvarivanja elemenata državnosti kroz jačanje političkog pritiska na međunarodnu zajednicu i međunarodne organizme i institucije radi njihove političke podrške, a potencijalno i zajedničkog djelovanja kroz mehanizme predviđene međunarodnim pravom ili uobičajene u međunarodnim političkim odnosima radi potpunog postizanja elemenata državnosti.

Upravo u skladu s takvim opažanjima, palestinsko se političko rukovodstvo kroz tzv. „Plan B“, uz prikupljanje priznanja „Države Palestine“ od strane drugih država, također orijentiralo i na ishođenje prepoznavanja i priznavanja palestinskih težnji za ostvarivanjem pune državnosti ne samo od strane Opće skupštine i Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, već i od strane dva međunarodna sudska tijela – Međunarodnog suda i Međunarodnog kaznenog suda.¹²² U okviru navedenog pristupa, palestinsko se političko rukovodstvo nastoji koristiti djelovanjem navedenih međunarodnih organizama te normama pozitivnog međunarodnog prava upravo kao instrumentom za postizanje pune državnosti i suverenosti Palestine kao države, nasuprot njezinom trenutnom statusu države u nastajanju, koja i dalje nije u potpunosti zadovoljila sve elemente državnosti.¹²³

2.5. Članstvo Palestine u međunarodnim organizacijama

Uz ponovno naglašavanje potrebe razlikovanja pravne prirode PLO-a kao političke organizacije tipa oslobodilačkog pokreta, „Države Palestine“ kao potencijalnog subjekta međunarodnog prava tipa države,¹²⁴ PNA kao samoupravnog tijela kroz koje se trenutno vrše dosad ostvareni elementi palestinske državnosti,¹²⁵ Palestinskog nacionalnog vijeća kao

¹²⁰ Tropper, *op. cit.* (bilj. 73.), str. 174.

¹²¹ Vidi: *infra*, str. 24. – 26.

¹²² Yoffie, A. G., "The Palestine Problem: The Search for Statehood and the Benefits of International Law", *The Yale Journal of International Law*, sv. 36, br. 2, 2011., str. 499.

¹²³ *Ibid.*, str. 500. – 501.

¹²⁴ Vidi: *supra*, str. 19. – 24.

¹²⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 113.

parlamentarnog predstavništva palestinskog naroda i ostalih palestinskih institucionalnih struktura, u ovom će se odjeljku, iz praktičnih razloga, izuzev kada je potrebno naglašavanje njihova međusobnog odnosa, za sve navedene subjekte upotrebljavati izraz „Palestina“, što se čini opravdanim s obzirom na trenutnu istovjetnost i preklapanje prava i obveza koje proizlaze iz članstva tih subjekata u međunarodnim organizacijama.

Kao što je spomenuto, PLO je Rezolucijom 3210 (XXIX) Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 14. listopada 1974. pozvan da sudjeluje u raspravama koje se tiču pitanja Palestine, dok mu je Rezolucijom 3237 (XXIX) od 22. studenog 1974. dodijeljen status promatrača u Općoj skupštini te na konferencijama koje se održavaju u okrilju Opće skupštine i drugih organa Ujedinjenih naroda.¹²⁶ Rezolucijom Opće skupštine 43/160 A od 9. prosinca 1988., PLO-u je dodijeljeno pravo da dokumenti te organizacije vezani za njezino djelovanje u okviru zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda te konferencija koje se organiziraju u okrilju Opće skupštine budu izdani kao službeni dokumenti Ujedinjenih naroda.¹²⁷ Nadalje, Rezolucijom Opće skupštine 43/177 od 15. prosinca 1988., naziv „Palestinska oslobodilačka organizacija“ zamijenjen je nazivom „Palestina“, bez zadiranja u postojeće ovlasti i položaj tog subjekta u sustavu Ujedinjenih naroda.¹²⁸ Rezolucijom Opće skupštine 52/250 od 13. srpnja 1998., Palestina je stekla niz novih prava i privilegija vezanih za sudjelovanje u radu Opće skupštine Ujedinjenih naroda te konferencija koje se organiziraju u okrilju Opće skupštine ili drugih organa Ujedinjenih naroda, uključujući pravo sudjelovanja u općoj raspravi Opće skupštine, pravo upisa na listu govornika na dnevnom redu vezano i za ona pitanja koja nisu tematski povezana s Palestinom i Bliskim istokom, pravo odgovora, intervencije i dr.¹²⁹ Nadalje, kao što je ranije spomenuto, Rezolucijom Opće skupštine 67/19 od 29. studenog 2012., Palestini je dodijeljen status „države ne-članice promatrača“ u okviru sustava Ujedinjenih naroda, ponovno bez zadiranja u prethodno postojeća prava, ovlasti i položaj ovog subjekta unutar sustava Ujedinjenih naroda.¹³⁰

Palestina također uživa status promatrača u Ekonomskom i socijalnom vijeću Ujedinjenih naroda,¹³¹ Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO),¹³² Međunarodnoj uniji za

¹²⁶ Vidi: *supra*, uz bilj. 76.

¹²⁷ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/43/160 od 9. prosinca 1988.

¹²⁸ Vidi: *supra*, uz bilj. 85.

¹²⁹ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/52/250 od 13. srpnja 1998.

¹³⁰ Vidi: *supra*, uz bilj. 87.

¹³¹ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 104.

¹³² Fourth report of Committee B, https://apps.who.int/gb/archive/pdf_files/WHA53/ea40.pdf, 22. svibnja 2023.

telekomunikacije (ITU),¹³³ Svjetskoj organizaciji za intelektualno vlasništvo (WIPO),¹³⁴ dok u Svjetskoj turističkoj organizaciji (UNWTO) uživa status posebnog promatrača.¹³⁵

Nadalje, Palestina je također stekla i punopravno članstvo u nizu međunarodnih organizama i organizacija unutar i izvan sustava Ujedinjenih naroda, među kojima su Ekonomska i socijalna komisija Ujedinjenih naroda za Zapadnu Aziju (ESCWA),¹³⁶ Organizacija Ujedinjenih naroda za prosvjetu, znanost i kulturu (UNESCO),¹³⁷ Pokret nesvrstanih,¹³⁸ Arapska liga,¹³⁹ Arapska interparlamentarna unija,¹⁴⁰ Organizacija islamske suradnje,¹⁴¹ Interparlamentarna unija,¹⁴² Skupina G77,¹⁴³ Međunarodna federacija društava Crvenog križa i Crvenog polumjeseca¹⁴⁴ i dr. Palestina je danas također strankom Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda.¹⁴⁵

3. ANALIZA PRAVNIH AKATA RELEVANTNIH ZA PITANJE USPOSTAVE DRŽAVE IZRAEL I ODREĐIVANJE PRAVNOG STATUSA PODRUČJA POJASA GAZE, ZAPADNE OBALE I ISTOČNOG JERUZALEMA

3.1. Rezolucija 181(II) i pravni temelji „prava na postojanje“ države Izrael te pravo palestinskog naroda na samoodređenje

U okviru proučavanja pravne pozadine i pravnih temelja uspostave države Izrael te njihova odnosa prema pravu palestinskog naroda na samoodređenje, prije svega je važno analizirati kakva je pravna priroda i značenje često spominjanog „prava na postojanje“ države Izrael te predstavlja li ono uistinu postojeće pravilo međunarodnog prava. S jedne strane, ako „pravo na

¹³³ Updated Resolutions: Status of Palestine and Assistance & Support for rebuilding its telecoms networks, <https://web.archive.org/web/20110607174349/http://www.itu.int/osg/blog/2010/10/20/UpdatedResolutionsStatusOfPalestineAndAssistanceSupportForRebuildingItsTelecomsNetworks.aspx>, 22. svibnja 2023.

¹³⁴ WIPO Observers, <https://www.wipo.int/about-wipo/en/observers/index.html>, 22. svibnja 2023.

¹³⁵ Observers pursuant to General Assembly resolution, <https://web.archive.org/web/20160204085131/http://www.unwto.org/states/obs/en/obs.php>, 22. svibnja 2023.

¹³⁶ ESCWA At a Glance, <https://web.archive.org/web/20110110085746/http://www.escwa.un.org/about/main.asp>, 23. svibnja 2023.

¹³⁷ Palestine Admitted to UNESCO, <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-2168>, 23. svibnja 2023.

¹³⁸ XV. Summit of the Non-Aligned Movement, Sharm El Sheikh, 11-16 July 2009, <https://web.archive.org/web/20101111022708/http://www.namegypt.org/en/AboutName/MembersObserversAndGuests/Pages/default.aspx>, 23. svibnja 2023.

¹³⁹ About the League of Arab States, <https://www.museumwnf.org/league-of-arab-states/?page=LAS-member-states.php>, 23. svibnja 2023.

¹⁴⁰ Arab Inter-parliamentary Union, <https://web.archive.org/web/20110930044833/http://www.arab-ipu.org/english/emembers.html>, 23. svibnja 2023.

¹⁴¹ Organisation of Islamic Cooperation, <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>, 23. svibnja 2023.

¹⁴² Members of the Union, <http://www.ipu.org/english/membshp.htm>, 23. svibnja 2023.

¹⁴³ The Member States of the Group of 77, <http://www.g77.org/doc/members.html>, 23. svibnja 2023.

¹⁴⁴ The Palestine Red Crescent Society, <https://www.ifrc.org/national-societies-directory/palestine-red-crescent-society>, 23. svibnja 2023.

¹⁴⁵ State of Palestine, International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/palestine>, 23. svibnja 2023.

postojanje“ shvatimo u smislu prava države na opstanak i samoodržanje, međunarodno pravo priznaje to pravo kao jedno od temeljnih prava svake države, koje uključuje pravo individualne i kolektivne samoobrane te pripremanja sredstava za obranu. Navedeno je shvaćanje u skladu i s Poveljom Ujedinjenih naroda čiji čl. 51. dopušta obrambeni rat kao sredstvo ostvarivanja prava države na opstanak i samoodržanje.¹⁴⁶ Važno je primijetiti kako je subjekt koji je nositelj navedenog prava određena već postojeća država, pri čemu se postojanje države, kao što je spomenuto,¹⁴⁷ u međunarodnom pravu tretira kao činjenično pitanje. Nasuprot tomu, konstrukcija „prava na postojanje“ u smislu apstraktnog ovlaštenja koje bi određenoj „državi“ davalo „pravo da bude uspostavljena“ sama je sebi proturječna, s obzirom na to da subjekt koji je nositelj tog prava još ne postoji te stoga ne može biti nositeljem ikakvog subjektivnog prava. Nasuprot tomu, prikladnije je govoriti o pravu na samoodređenje naroda države koja biva uspostavljena, pri čemu treba naglasiti kako je subjekt koji je nositelj navedenog prava upravo taj narod, a ne još nepostojeća država. Stoga, kada govorimo o „pravu na postojanje“ države Izrael, kao relevantne pravne kategorije možemo prepoznati njezino međunarodnim pravom zajamčeno pravo na opstanak i samoodržanje te pravo židovskog naroda Palestine na samoodređenje, dok apstraktnu kategoriju prava države na postojanje u smislu njezina „prava da bude uspostavljena“ moramo odbaciti kao logički neodrživu i proturječnu, s obzirom na nemogućnost još nepostojećeg subjekta međunarodnog prava da bude nositeljem ikakvih subjektivnih prava.

Usljed nemogućnosti daljnjeg koordiniranja tenzija koje su u Palestini nastale kao posljedica međusobno isključujućih nacionalnih aspiracija židovskog i arapskog naroda Palestine te nemogućnosti ispunjenja svojih obveza mandatne uprave od strane Velike Britanije, u veljači je 1947. godine donesena odluka o dodjeljivanju pitanja Palestine Ujedinjenim narodima, uz započinjanje priprema za potpuno povlačenje britanskih postrojbi i okončanje mandata.¹⁴⁸ Jednostranim faktičnim povlačenjem mandatne vlasti prilikom kojega istovremeno ne dolazi do uspostave ikakve suverene države, čitavo područje mandatne Palestine biva pretvoreno u entitet bez definiranog pravnog statusa, stvarajući time presedan u međunarodnom pravu vezano za sustav mandata te otvarajući niz pitanja vezanih za mogućnost i zakonitost stjecanja područja i uspostave suverenosti nad navedenim područjem.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 104.

¹⁴⁷ Vidi: *supra*, uz bilj. 93.

¹⁴⁸ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 189.

¹⁴⁹ Carty, *op. cit.* (bilj. 44.), str. 171.

U okviru rastućih tenzija i sukoba, aktivne opozicije palestinskih Arapa prema cionističkoj imigraciji i politikama te sve intenzivnijeg djelovanja cionističkih paravojsnih postrojbi protiv britanskih interesa u Palestini, formiran je Specijalni odbor Ujedinjenih naroda za Palestinu (UNSCOP), čija je zadaća bila ispitivanje stanja na terenu radi davanja preporuke Općoj skupštini Ujedinjenih naroda vezano za rješavanje pitanja Palestine. Zaključci su odbora podržali okončanje britanske mandatne uprave, no odbor nije uspio postići konsenzus glede pitanja prirode države koja treba biti uspostavljena.¹⁵⁰

Nakon rasprave o prijedlozima UNSCOP-a, Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila je 29. studenog 1947. Rezoluciju 181(II), kojom se predlaže podjela mandatne Palestine na židovsku i arapsku državu.¹⁵¹ Važno je napomenuti kako navedeni akt nema obvezujuću pravnu snagu, već se radi samo o preporuci, s obzirom na to da Opća skupština nije ovlaštena donositi pravno obvezujuće rezolucije poput onih Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, što vrijedi i čak i u slučajevima davanja preporuka od strane Opće skupštine vezano za njezino djelovanje u slučajevima prijetnje miru, narušenja mira ili čina agresije na temelju Rezolucije 377 A Opće skupštine od 3. studenog 1950., poznate i pod nazivom „Uniting for Peace“.¹⁵² Upravo iz tog razloga, Opća skupština u Rezoluciji 181(II), vezano za svoju preporuku podjele Palestine te uspostave ekonomske unije između dvije buduće države, zahtijeva od Vijeća sigurnosti poduzimanje odgovarajućih mjera za implementaciju plana podjele te održavanje međunarodnog mira i sigurnosti,¹⁵³ kakvo je djelovanje od strane Vijeća sigurnosti u potpunosti izostalo.¹⁵⁴ Sukladno tome, iako je usvajanjem Rezolucije 181(II) međunarodna zajednica, uključujući i dvije ideološki suprotstavljene velesile – Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez, dala legitimaciju uspostavi židovske države u Palestini,¹⁵⁵ navedena se rezolucija može promatrati isključivo u okviru njezine političke vrijednosti te međunarodne afirmacije prava židovskog i arapskog stanovništva Palestine na samoodređenje, ali nipošto u smislu pravnog temelja uspostave države Izrael te pravno obvezujućeg akta.

U okviru izostanka koordiniranog djelovanja međunarodne zajednice po pitanju Palestine te rasta napetosti između arapskog i židovskog stanovništva Palestine u kontekstu donošenja Rezolucije 181(II) i odluke o britanskom povlačenju, dolazi do izbijanja oružanih sukoba između cionističkih oružanih skupina i paravojsnih postrojbi te novouspostavljenih postrojbi

¹⁵⁰ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 190. – 193.

¹⁵¹ *Ibid.*, str. 194.

¹⁵² Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo 2*, Zagreb, Školska knjiga, 2012., str. 149. – 150.

¹⁵³ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/181(II) od 29. studenog 1947.

¹⁵⁴ Carty, *op. cit.* (bilj. 44.), str. 162.

¹⁵⁵ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 194.

palestinskih Arapa u periodu od prosinca 1947. do svibnja 1948., koji su rezultirali progonstvom i bijegom velikog dijela arapskog stanovništva Palestine s područja koja dolaze pod kontrolu cionističkih skupina, stvarajući time već desetljećima aktualno pitanje prava palestinskih izbjeglica na povratak.¹⁵⁶

14. svibnja 1948. dolazi do proglašenja države Izrael¹⁵⁷ „na snazi rezolucije Opće skupštine Ujedinjenih naroda“¹⁵⁸ te sukob istog dana poprima međunarodne razmjere oružanom intervencijom od strane oružanih snaga nekoliko arapskih država na području novouspostavljene države Izrael te ostatku područja mandatne Palestine.¹⁵⁹ Završetkom rata i potpisivanjem sporazuma o primirju dolazi do proširivanja područja pod kontrolom Izraela izvan područja koja su za židovsku državu bila predviđena Rezolucijom 181(II). Područje koje je danas poznato kao Zapadna obala dolazi pod kontrolu Jordana, a Pojas Gaze pod kontrolu Egipta.¹⁶⁰

Iako linije razgraničenja koje su određene sporazumima o primirju iz 1949. ne predstavljaju demarkaciju državnih granica, niti je po tom pitanju nakon završetka rata došlo do potpisivanja sporazuma, već naprotiv, predstavljaju samo liniju razgraničenja teritorijalne kontrole nakon potpisivanja sporazuma o primirju, one se danas mogu smatrati međunarodno prihvaćenim granicama države Izrael s obzirom na niz implicitnih priznanja tih linija kao međunarodno priznate vanjske granice Izraela. Može se smatrati da je navedeno priznanje kroz desetljeća stvoreno kroz izjave i praksu kako država, tako i relevantnih međunarodnih tijela i organizacija, uključujući čak i ranije spomenuto priznanje prava države Izrael na postojanje od strane PLO-a kao međunarodno priznatog predstavnika Palestinskog naroda¹⁶¹ kroz njegovo pozivanje na Rezoluciju 242 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda od 22. studenog 1967., kojom se utvrđuje potreba povlačenja Izraela s područja okupiranih 1967. godine, ne zadirući pritom u pitanje izraelske kontrole područja određenih sporazumima o primirju iz 1949. godine te implicirajući prihvaćanje postojanja Izraela unutar navedenih granica od strane PLO-a.¹⁶² Implicitno prihvaćanje linije razgraničenja utvrđene sporazumima o primirju iz 1949. kao međunarodno priznate granice Izraela vidljivo je kako iz stajališta izraženih u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda u nizu rezolucija uključujući spomenutu Rezoluciju 242 te Rezoluciju 338 od 22.

¹⁵⁶ *Ibid.*, str. 195. – 199.

¹⁵⁷ *Ibid.*, str. 200.

¹⁵⁸ *Ibid.*, str. 219.

¹⁵⁹ *Ibid.*, str. 200.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 201. – 206.

¹⁶¹ Vidi: *supra*, uz bilj. 82.

¹⁶² Vidi: *infra*, uz bilj. 204.

listopada 1973.¹⁶³, tako i iz niza rezolucija kroz godine usvojenih u Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, uključujući i recentnu praksu vidljivu u Rezoluciji 75/236 od 30. prosinca 2020., koja se tiče trajnog suvereniteta palestinskog naroda u okupiranim područjima uključujući Istočni Jeruzalem i arapske populacije okupirane sirijske Golanske visoravni nad njihovim prirodnim resursima.¹⁶⁴ U navedenoj rezoluciji, osim pozivanja Izraela na obustavu aktivnosti koje rezultiraju onečišćenjem, uništenjem i oštećenjem okoliša u područjima okupiranim 1967. godine, Opća skupština potvrđuje prešutni međunarodni konsenzus o međunarodnom priznanju granica Izraela kao linija razgraničenja utvrđenih sporazumima o primirju iz 1949. godine, nazivajući Pojas Gaze, Zapadnu obalu, Istočni Jeruzalem i Golansku visoravan – područja zauzeta 1967. godine, okupiranim područjima, a Izrael okupacijskom silom.¹⁶⁵ Implicitno priznanje navedenih linija kao priznatih granica države Izrael proizlazi i iz politika Europske unije. To je vidljivo i u okviru spora između Europske unije i Izraela glede tretmana proizvoda izvezenih u Europsku uniju iz Golanske visoravni, Istočnog Jeruzalema, Zapadne obale i Pojasa Gaze, nastalog kao posljedica stajališta Europske unije o tome kako navedena područja nisu dio države Izrael te stoga ne uživaju preferencijalni carinski tretman sukladno bilateralnom sporazumu potpisanom između Izraela i EU, što je rezultiralo optužbama s izraelske strane kako EU ovakvim stajalištima koristi carinske sporazume u političke svrhe.¹⁶⁶ Primjena preferencijalnog carinskog tretmana na proizvode proizvedene unutar granica Izraela postojećih prije 1967. godine te odbijanje njegove primjene vezano za proizvode proizvedene u područjima okupiranim 1967. godine odražava prihvaćanje od strane Europske unije prešutnog međunarodnog konsenzusa oko linije razgraničenja utvrđene sporazumima o primirju iz 1949. godine kao međunarodno priznate granice države Izrael. Na to upućuje i višedesetljetni pristup Europske unije pitanju pravnog statusa Jeruzalema. Unatoč promjenama stajališta EU glede načina na koji pravo palestinskog naroda na samoodređenje treba biti ostvareno u Istočnom Jeruzalemu (uz promjene između podrške opciji povrata tog područja pod upravu Jordana, njegove internacionalizacije te uspostave palestinskog suvereniteta), Europska je unija u svakom trenutku ostala konzistentna u *de facto* prepoznavanju izraelskog suvereniteta isključivo nad Zapadnim Jeruzalemom, smatrajući Istočni Jeruzalem okupiranim područjem, još jednom sukladno prešutnom međunarodnom konsenzusu o prihvaćanju linija razgraničenja

¹⁶³ Vidi: *infra*, uz bilj. 208.

¹⁶⁴ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/75/236 od 30. prosinca 2020.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Harpaz, G., "Dispute Over the Treatment of Products Exported to the European Union from the Golan Heights, East Jerusalem, the West Bank and the Gaza Strip – The Limits of Power and the Limits of the Law", *The Journal of World Trade*, sv. 38, br. 6, 2004., str. 1051. – 1054.

utvrđenih sporazumima o primirju iz 1949. godine (kojima je grad Jeruzalem podijeljen na dva dijela) kao međunarodno priznate granice Izraela.¹⁶⁷ Nadalje, unatoč gotovo bezuvjetnoj političkoj podršci Izraelu od strane Sjedinjenih Američkih Država te njihova suzdržavanja od glasovanja glede Rezolucije 2253 Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 4. srpnja 1967., kojom se rezolucijom osudilo izraelsko provođenje aneksije Istočnog Jeruzalema, iz činjenice poticanja Izraela na suzdržavanje od provođenja takve jednostrane mjere od strane američkih predstavnika te kasnijeg opravdavanja svog suzdržavanja od glasovanja pozivanjem na tumačenje prema kojemu u predmetnom slučaju nije riječ o aneksiji, već o administrativnoj mjeri usmjerenoj na učinkovitije upravljanje gradom, čak su i Sjedinjene Američke Države u ranom periodu nakon „Šestodnevnog rata“ 1967. izrazile prešutni konsenzus glede pitanja međunarodno priznatih granica Izraela te statusa područja okupiranih 1967. godine.¹⁶⁸

Glede pravnih pitanja koja se postavljaju vezano za događaje od donošenja odluke o dodjeljivanju pitanja Palestine Ujedinjenim narodima, preko rata između cionističkih paravojnih skupina i arapskih postrojbi i uspostave države Izrael do internacionalizacije sukoba kroz prvi arapsko – izraelski rat te vezano za usklađenost pojedinih stanja i događaja s međunarodnim pravom i mogućnosti njihova sankcioniranja pravilima međunarodnog prava, valja razmotriti relevantne akte i pravila međunarodnog prava koja se na njih mogu primijeniti.

Iako je do završetka britanskog mandata nad Palestinom formalno došlo istog dana kada je proglašena država Izrael, 14. svibnja 1948.¹⁶⁹, odluka o okončanju mandata i dodjeljivanju pitanja Palestine Ujedinjenim narodima donesena je na Londonskoj konferenciji, 25. veljače 1947.¹⁷⁰ Unatoč tome što pitanje statusa Palestine nije konačno razriješeno od strane Ujedinjenih naroda, s obzirom na to da preporuka o podjeli Palestine iznesena u Rezoluciji 181(II) Opće skupštine nije implementirana te Vijeće sigurnosti nije pristalo djelovati radi implementacije navedene preporuke,¹⁷¹ britanska se vlada u okolnostima izbijanja oružanih sukoba te učestalih operacija protiv britanskih interesa u Palestini odlučila za nastavak s planiranim povlačenjem iz Palestine, uz izostanak izvršavanja mandatnih funkcija održavanja mira te sprječavanja nastavaka sukoba između židovske i arapske populacije Palestine,¹⁷²

¹⁶⁷ Harpaz, G., "Dispute Over the Sovereignty of Jerusalem: EU Policies and the Search for Internal Legal Coherence and Consistency with International Law", *The European Foreign Affairs Review*, sv. 17, br. 3, 2012., str. 458. – 464.

¹⁶⁸ Friesel, O., "Fifty Years since the 1967 Annexation of East Jerusalem: Israel, the United States, and the First United Nations Denunciation", *Journal of the History of International Law*, sv. 20, br. 1, 2018., str. 111. – 123.

¹⁶⁹ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 200.

¹⁷⁰ *Ibid.*, str. 189.

¹⁷¹ Vidi: *supra*, uz bilj. 154.

¹⁷² Owendale, R., "The Palestine Policy of the British Labour Government 1947: The Decision to Withdraw", *Royal Institute of International Affairs*, sv. 56, br. 1, 1980., str. 91. – 93.

stvarajući time pravni, sigurnosni i institucionalni vakuum te ostavljajući mandatno područje kao entitet nejasnog pravnog statusa.¹⁷³ Uzimajući u obzir izneseno, postavlja se pitanje - je li donošenjem britanske odluke o povlačenju iz Palestine i njezinom implementacijom unatoč izostanku pravno obvezujućeg rješenja donesenog od strane Ujedinjenih naroda, područje mandatne Palestine u periodu od početka izbijanja oružanih sukoba između arapske i židovske zajednice pa do proglašenja države Izrael i internacionalizacije sukoba, postalo entitetom bez pravnog statusa, u kojemu ne bi postojalo obvezujuće pravno pravilo međunarodnog prava koje bi sprječavalo židovsku i arapsku zajednicu Palestine da se služe oružanom silom u svrhu stjecanja područja radi ostvarivanja svog prava na samoodređenje kroz uspostavu države na čitavom području koji silom uspiju prisvojiti, ili je u sustavu međunarodnog prava postojalo obvezujuće pravno pravilo koje bi oružanom silom stečena područja s kojih je arapsko civilno stanovništvo protjerano te koji su postali dijelom novoproglašene države Izrael učinilo protupravno stečenima?¹⁷⁴

Vezano za odgovor na to pitanje, važno je primijetiti kako se u ovom slučaju ne radi o sukobu između država ili sukobu između suverene države i određenih oružanih skupina, već o sukobu između dvije zajednice sa suprotstavljenim nacionalnim težnjama unutar propadajućeg mandata nejasnog pravnog statusa. Upitna je primjenjivost čl. 2., st. 4. Povelje Ujedinjenih naroda koja propisuje da se „članovi u svojim međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih naroda“,¹⁷⁵ s obzirom na to da u predmetnom slučaju subjekti koji ratuju nisu članovi Ujedinjenih naroda te upotreba sile nije uperena protiv teritorijalne cjelovitosti niti političke nezavisnosti niti jedne države, već jedino protiv prava na samoodređenje drugog naroda istog područja. Unatoč tome, ovakvo se djelovanje zasigurno može smatrati očito nespojivim s ciljevima Ujedinjenih naroda, s obzirom na afirmaciju načela samoodređenja u čl. 1., st. 2. Povelje Ujedinjenih naroda i protivnost takvog djelovanja principima Povelje iznesenim u čl. 1. i čl. 2. Povelje. Nadalje, postavlja se pitanje, predstavljaju li navedeni principi u datom trenutku obvezujuće pravilo međunarodnog prava u smislu međunarodnog običajnog prava ili općeg načela prava priznatog od strane civiliziranih naroda,¹⁷⁶ kao izvora međunarodnog prava koji bi mogli obvezivati subjekte koji nisu stranke same Povelje te predstavlja li njihovo

¹⁷³ Carty, *op. cit.* (bilj. 44.), str. 171.

¹⁷⁴ *Ibid.*, str. 171. – 173.

¹⁷⁵ *Ibid.*, str. 171.

¹⁷⁶ Andrassy et al., *op. cit.* (bilj. 12.), str. 23. – 24.

nepoštivanje kršenje pravila međunarodnog prava obvezujućih za zaraćene strane. Vežano za međunarodnopravni subjektivitet zaraćenog židovskog i arapskog naroda unutar propadajućeg mandata, Rezolucija Instituta za međunarodno pravo o pravnom značenju mandata iz 1931. godine propisuje kako su zajednice pod mandatom subjekti međunarodnog prava na čija prava i dužnosti ne utječe istek mandata ili promjena mandatne uprave, potvrđujući time njihov međunarodnopravni subjektivitet te nadalje propisuje kako se sve ovlasti koje se dodjeljuju nositelju mandata dodjeljuju u interesu stanovništva pod mandatom.¹⁷⁷ Kada bi se takvo stajalište o mandatnim ovlastima dodijeljenim isključivo u interesu stanovništva pod mandatom prihvatilo kao *jus cogens*, moglo bi se zaključiti kako je zanemarivanje interesa arapskog stanovništva Palestine u navedenom periodu dovelo do povrede obvezujućeg pravila međunarodnog prava.¹⁷⁸ Ipak, takva bi povreda bila učinjena od strane britanske mandatne vlasti, a ne od strane židovske zajednice i cionističkih paravojnih postrojbi. S druge strane, neovisno o odgovoru na ranije izneseno sporno pitanje o tome je li u periodu stjecanja teritorija silom od strane cionističkih milicija za vrijeme sukoba u Palestini prije proglašenja države Izrael te njegove internacionalizacije u obliku Prvog arapsko-izraelskog rata, dužnost poštivanja prava palestinskog naroda na samoodređenje bila obvezujućim pravim pravilom međunarodnog prava,¹⁷⁹ ako se prihvati stajalište prema kojemu je dužnost poštivanja prava naroda na samoodređenje danas *jus cogens*, koje je implicitno prihvaćeno i od strane Komisije Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo te niza publicista,¹⁸⁰ uz naglašavanje neprimjenjivanja principa temporalnosti na takva apsolutno obvezujuća pravila međunarodnog prava,¹⁸¹ moglo bi se zaključiti kako je uporabom sile radi stjecanja teritorija i protjerivanjem arapskog stanovništva Palestine u periodu uoči i nakon proglašenja države Izrael, došlo do uspostave stanja protivnog međunarodnom pravu. Takvo prihvaćanje dužnosti poštivanja prava na samoodređenje kao *jus cogens* pravila na koje se ne primjenjuje princip o temporalnoj primjeni pravnih normi ima mnoge dalekosežne posljedice, uključujući potpunu neusklađenost kolonijalnog sustava s međunarodnim pravom te kategorizaciju kolonijalnih carstava i čitavog sustava kolonija kao nezakonitih prema međunarodnom pravu.¹⁸²

Navedena razmatranja, s obzirom na ranije izložen prešutni konsenzus međunarodne zajednice glede linije razgraničenja utvrđene sporazumima o primirju sklopljenim nakon

¹⁷⁷ Carty, *op. cit.* (bilj. 44.), str. 161.

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Vidi: *supra*, str. 10. – 11.

¹⁸⁰ Right of Peoples to Self-determination – Special Rapporteur Study, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-186956/>, 1. srpnja 2023.

¹⁸¹ Carty, *op. cit.* (bilj. 44.), str. 176. – 177.

¹⁸² *Ibid.*, str. 177.

završetka Prvog arapsko-izraelskog rata 1949. godine kao implicitno međunarodno priznate granice države Izrael,¹⁸³ možemo smatrati prvenstveno teorijskim pitanjem bez većeg praktičnog značenja za budućnost sukoba i eventualno formalno teritorijalno razgraničenje.

3.2. Analiza pravnog statusa područja Pojasa Gaze, Zapadne obale, Istočnog Jeruzalema i Golanske visoravni okupiranih u „Šestodnevnom ratu“ 1967.

U „Šestodnevnom ratu“ 1967. godine između Izraela, Egipta, Sirije i Jordana, Izrael je ostvario uvjerljivu vojnu pobjedu te okupirao Zapadnu obalu uključujući Istočni Jeruzalem, Pojas Gaze te dijelove egipatskog i sirijskog državnog područja – Golansku visoravan i Sinajski poluotok, promijenivši time značajno regionalnu mapu teritorijalne kontrole i smjer arapsko-izraelskog sukoba sa značajnim posljedicama po pitanje međunarodnog položaja Palestine te mogućnosti ostvarenja prava palestinskog naroda na samoodređenje.¹⁸⁴ Sinajski poluotok vraćen je Egiptu u okviru mirovnog sporazuma potpisanog između Izraela i Egipta u ožujku 1979. godine prema formuli „teritorij za mir“.¹⁸⁵ S druge strane, nakon promjene linije kontrole na Golanskoj visoravni u novom ratu 1973. godine te potpisivanja sporazuma o primirju i određivanja linije razgraničenja u svibnju 1974.,¹⁸⁶ Izrael je proveo aneksiju okupiranih dijelova sirijske Golanske visoravni inkorporirajući navedena područja u izraelsko državno područje u prosincu 1981.,¹⁸⁷ protivno zabrani stjecanja teritorija silom potvrđenoj u rezolucijama 242 i 338 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.¹⁸⁸ U jednoglasno usvojenoj Rezoluciji 497 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda od 17. prosinca 1981., Vijeće sigurnosti utvrdilo je kako je izraelska aneksija okupiranih sirijskih područja na Golanskoj visoravni ostvarena kroz donošenje odluke o primjeni izraelskih zakona, jurisdikcije i uprave na navedena područja ništava i bez pravnih učinaka.¹⁸⁹ Rezolucija nadalje zahtjeva od Izraela poništenje donesenih odluka te utvrđuje nastavak primjene Četvrte ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata od 12. kolovoza 1949. na sirijsko državno područje okupirano od strane Izraela 1967. godine, odnosno nastavak primjene pravnog režima okupacije nasuprot aneksiji zauzetih područja.¹⁹⁰ S obzirom na nezadovoljstvo Sjedinjenih Američkih Država kao glavnog izraelskog strateškog partnera provedenom izraelskom aneksijom te njihova glasovanja za

¹⁸³ Vidi: *supra*, str. 29. – 31.

¹⁸⁴ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 283. – 289.

¹⁸⁵ *Ibid.*, str. 355.

¹⁸⁶ *Ibid.*, str. 324.

¹⁸⁷ Yishai, Y., "Israeli Annexation of East Jerusalem and the Golan Heights: Factors and Processes", *Middle East Studies*, sv. 21, br. 1, 1985., str. 49. - 50.

¹⁸⁸ Vidi: *infra*, uz bilj. 204.

¹⁸⁹ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/497 od 17. prosinca 1981.

¹⁹⁰ *Ibid.*

Rezoluciju 497, izraelski predstavnici poduzete su mjere nastojali prezentirati kao puku administrativnu i opozivu mjeru, nakon čega Sjedinjene Američke Države u Vijeću sigurnosti ulažu veto glede prijedloga poduzimanja kolektivnih mjera prema Izraelu. Nakon donošenja odluke od strane Vijeća sigurnosti o izvanrednom zasjedanju Opće skupštine, koja je donesena uz suzdržanost od glasovanja od strane Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, Opća skupština Ujedinjenih naroda na izvanrednom je zasjedanju zaključenom 5. veljače 1982. donijela Rezoluciju ES-9/1 kojom je okarakterizirala provedenu aneksiju kao „čin agresije“, pozvala sve države na individualnu i kolektivnu izolaciju Izraela te proglasila provedenu aneksiju ništavom i bez pravnog učinka.¹⁹¹ Iako velik dio međunarodne zajednice priznaje izraelsku okupaciju Golanske visoravni kao usklađenu s odredbama Povelje Ujedinjenih naroda u smislu ostvarivanja prava države na samoobranu, prema kojem bi shvaćanju Izrael imao pravo uvjetovati povlačenje s okupiranog sirijskog državnog područja implementacijom odgovarajućih sigurnosnih aranžmana poput njegove trajne demilitarizacije ili pozicioniranja oružanih snaga pod upravom Ujedinjenih naroda na područje Golanske visoravni radi osiguravanja sprječavanja korištenja tog područja za agresiju protiv Izraela, međunarodna zajednica gotovo univerzalno odbacuje uspostavu izraelskog suvereniteta nad okupiranim sirijskim državnim područjem te njegovu inkorporaciju u izraelsko državno područje suprotno zabrani stjecanja teritorija uporabom sile.¹⁹² Takvo je stajalište Opća skupština Ujedinjenih naroda potvrdila i u svojoj recentnoj praksi kroz Rezoluciju 76/81 od 9. prosinca 2021., u kojoj je pozvala Izrael na poštivanje relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti vezanih za status Golanske visoravni, suzdržavanje od promjene pravnog statusa te demografske i institucionalne strukture toga područja i nametanja izraelskog državljanstva sirijskim državljanima Golanske visoravni te kojom je utvrdila ništavost i izostanak pravnog učinka svih mjera poduzetih od strane Izraela glede promjene pravnog statusa Golanske visoravni i njihovu protivnost pravilima međunarodnog prava.¹⁹³

Vezano za ostala područja okupirana od strane Izraela 1967. godine – Pojas Gaze, Zapadnu obalu i Istočni Jeruzalem, koja se nalaze izvan od strane međunarodne zajednice danas implicitno priznate vanjske granice Izraela¹⁹⁴ te na kojima je 1988. godine proglašena „Država Palestina“,¹⁹⁵ važno je razmotriti razlike u njihovu pravnom statusu i položaju te njihove

¹⁹¹ Korman, S., *The Right of Conquest: The Acquisition of Territory by Force in International Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press, 1996., str. 263. – 265.

¹⁹² *Ibid.*, str. 265. – 267.

¹⁹³ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/76/81 od 15. prosinca 2021.

¹⁹⁴ Vidi: *supra*, str. 29. – 31.

¹⁹⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 103.

implikacije za međunarodnopravni položaj Palestine i mogućnosti eventualnog rješavanja sukoba.

Što se tiče položaja Istočnog Jeruzalema, ubrzo nakon njegova zauzimanja u ratu 1967. godine te uslijed pritiska Sjedinjenih Američkih Država za suzdržavanjem od provođenja takve mjere i unutrašnjih političkih previranja s obzirom na različita stajališta unutar izraelskog državnog vrha glede pitanja aneksije Istočnog Jeruzalema, naposljetku je donesena odluka o *de facto* aneksiji navedenog područja od strane Izraela kroz donošenje zakona o primjeni izraelskih zakona na području Istočnog Jeruzalema, pod opravdanjem potrebe za lakšim upravljanjem gradom kao cjelinom, bez eksplicitne karakterizacije navedenih mjera kao formalne aneksije.¹⁹⁶ Navedena je mjera donesena u vrijeme petog izvanrednog zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda sazvanog zbog „Šestodnevnog rata“, kako bi se donesena odluka mogla implementirati prije donošenja ikakvih rezolucija od strane Opće skupštine vezano za pitanje Jeruzalema te očekivanog rasta međunarodnog pritiska.¹⁹⁷ Unatoč inzistiranju na isključivo administrativnoj prirodi navedenih mjera, one su u okviru izvanrednog zasjedanja Opće skupštine od strane velikog dijela predstavnika međunarodne zajednice prepoznate kao aneksija okupiranog područja,¹⁹⁸ te je Opća skupština 4. srpnja 1967. donijela Rezoluciju 2253 kojom je utvrdila svoje stajalište o mjerama poduzetim od strane Izraela vezano za promjenu statusa grada Jeruzalema kao ništavima te pozvala Izrael na njihov opoziv i suzdržavanje od poduzimanja daljnjih radnji koje bi dovele do promjene statusa Grada.¹⁹⁹ Navedeno je stajalište potvrdilo i Vijeće sigurnosti u svojoj Rezoluciji 298 od 25. rujna 1971., u kojoj je osudilo izostanak postupanja Izraela u skladu s prethodnim odlukama donesenim u okviru Ujedinjenih naroda vezanima za grad Jeruzalem, pozvalo Izrael na opoziv poduzetih mjera i suzdržavanje od daljnjih radnji usmjerenih na promjenu statusa grada Jeruzalema te potvrdilo ništavost mjera poduzetih od strane Izraela.²⁰⁰ Unatoč tome, Izrael je 1980. godine donio zakon kojim je i formalno proveo aneksiju Istočnog Jeruzalema te proglasio ujedinjeni Jeruzalem kao glavni grad države Izrael,²⁰¹ protivno rezolucijama donesenim od strane Vijeća sigurnosti i Opće skupštine od 1967. nadalje, kojima se utvrđuje nedopustivost i protupravnost stjecanja teritorija silom. Zakon kojim je aneksija provedena usvojen je u obliku tzv. „temeljnog zakona“ te obrazložen u skladu s cionističkim viđenjima prema kojima povijesna povezanost između

¹⁹⁶ Friesel, *op. cit.* (bilj. 168.), str. 94. – 111.

¹⁹⁷ *Ibid.*, str. 109.

¹⁹⁸ *Ibid.*, str. 117. – 121.

¹⁹⁹ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/2253(ES-V) od 4. srpnja 1967.

²⁰⁰ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/298 od 25. rujna 1971.

²⁰¹ Yishai, *op. cit.* (bilj. 187.), str. 45.

židovskog naroda i grada Jeruzalema čini ovakvu mjeru opravdanom neovisno o njezinoj protivnosti pravilima međunarodnog prava i međunarodnopravno obvezujućim aktima, a podjelu grada Jeruzalema neprihvatljivom.²⁰² Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda navedeni je potez osudilo u svojoj Rezoluciji 478 od 20. kolovoza 1980., u kojoj je još jednom potvrdilo neprihvatljivost stjecanja teritorija silom te ništavost svih mjera poduzetih od strane Izraela usmjerenih na promjenu statusa grada Jeruzalema, utvrdilo da donošenje ovog „temelnog zakona“ predstavlja povredu međunarodnog prava i ni na koji način ne utječe na dužnost primjene Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata iz 1949. u područjima okupiranim od strane Izraela od lipnja 1969., uključujući i Istočni Jeruzalem te pozvalo sve države članice Ujedinjenih naroda da prihvate donesenu odluku i one države koje imaju diplomatska predstavništva u gradu Jeruzalemu da ih od tamo povuku.²⁰³

Vezano za područja Zapadne obale, Pojasa Gaze i već spomenutih Istočnog Jeruzalema, Golanske visoravni te Sinajskog poluotoka, okupiranih od strane Izraela 1967. godine, osobito je važno naglasiti značenje Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 242 od 22. studenog 1967., donesene u povodu posljedica „Šestodnevog rata“. U navedenoj je rezoluciji Vijeće sigurnosti utvrdilo nedopustivost „stjecanja teritorija ratom“ te potrebu za „radom na pravednom i trajnom miru u kojemu svaka država u regiji može živjeti u sigurnosti“.²⁰⁴ Nadalje, navedena rezolucija naglašava kako je za uspostavu mira u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda potrebna primjena određenih mjera i principa, među kojima su povlačenje izraelskih oružanih snaga s područja okupiranih u recentnom sukobu i poštivanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke neovisnosti svake države u regiji te njihova prava da žive u miru unutar sigurnih granica bez prijetnje silom ili uporabe sile. Rezolucija također naglašava nužnost postizanja pravičnog rješenja pitanja palestinskih izbjeglica.²⁰⁵ Navedena rezolucija, donesena na temelju zajedničkog američko-sovjetskog nacrtu, do danas predstavlja osnovu mirovnih pregovora, no obilježena je osobitom neodređenošću pojedinih pojmova. Nasuprot prvotnom nacrtu koji je u dijelu koji se odnosi na izraelsko povlačenje s okupiranih područja sadržavao pojam „*the territories*“, upućujući na nužnost izraelskog povlačenja sa svih područja okupiranih 1967. godine, u konačnom je tekstu rezolucije određeni član „*the*“ izbačen, ostavivši pitanje točnog opsega područja s kojih se Izrael treba povući neodređenim te ostavljajući otvorenom mogućnost zadržavanja određenih dijelova okupiranih područja radi osiguravanja u

²⁰² *Ibid.*, str. 47. – 48.

²⁰³ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/478 od 20. kolovoza 1980.

²⁰⁴ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/242 od 22. studenog 1967.

²⁰⁵ *Ibid.*

Rezoluciji predviđenog prava svake države u regiji, uključujući Izrael, da živi u miru unutar sigurnih granica. Očekivano, neodređenost je navedenog pitanja dovela do njegova drastično različitog tumačenja od strane dviju strana u sukobu s različitim predodžbama glede opsega područja čije zadržavanje može biti opravdano sigurnosnim razlozima.²⁰⁶ Vijeće sigurnosti još je jednom potvrdilo značaj Rezolucije 242 donošenjem Rezolucije 338 od 22. listopada 1973., donesene u kontekstu Četvrtog arapsko-izraelskog rata između Izraela, Egipta i Sirije,²⁰⁷ kojom je pozvalo na prekid vatre, punu implementaciju Rezolucije 242 u svim njezinim dijelovima te provođenje mirovnih pregovora radi postizanja trajnog rješenja.²⁰⁸

Glede Zapadne obale i Pojasa Gaze kao područja koja predstavljaju glave teritorijalne pretenzije palestinske državnosti, vrijedi spomenuti određena pitanja koja se tiču razlika u njihovu pravnom statusu, osobito nakon jednostranog povlačenja Izraela iz Pojasa Gaze i evakuacije izraelskih naseobina te preuzimanja vlasti u Pojasu Gaze od strane militantne palestinske skupine Hamas. Unatoč postojanju generalnog konsenzusa glede primjene pravnog režima okupacije na području Zapadne obale, dvojbeno je može li se nakon jednostranog povlačenja i preuzimanja vlasti od strane Hamasa i dalje govoriti o Pojasu Gaze kao području okupiranom od strane Izraela. Ovo pitanje također ima i značajne posljedice glede obveza države Izrael prema stanovništvu Pojasa Gaze.²⁰⁹ Radi analize navedenog pitanja, nužno je izložiti pojam i regulaciju okupacije u međunarodnom pravu te određene obveze koje za okupacijsku silu propisuju važeće norme međunarodnog prava. Od važećih akata koji reguliraju međunarodno pravo oružanih sukoba, definicija okupacije može se pronaći u čl. 42. Haaškog pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu kao priloga Četvrte haaške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. (u daljnjem tekstu: Haaški pravilnik), koji jednostavno definira okupirano područje kao područje koje se nalazi pod vlašću neprijateljske vojske, pri čemu se okupiranim područjem smatra samo ono u kojemu je navedena vlast stvarno uvedena i gdje se može vršiti. Zajednički čl. 2. Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata iz 1949. također propisuje primjenu njihovih odredaba u slučajevima djelomične ili potpune okupacije područja države ugovornice.²¹⁰ Iz izložene definicije sadržane u Haaškom pravilniku proizlazi zaključak kako je postojanje stanja okupacije činjenično pitanje na koje ne utječu stajališta zaraćenih strana glede njezina postojanja niti eventualni proglašeni početka ili završetka

²⁰⁶ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 304. – 306.

²⁰⁷ *Ibid.*, str. 320. – 324.

²⁰⁸ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/338 od 22. listopada 1973.

²⁰⁹ Cuyckens, *op. cit.* (bilj. 116.), str. 276.

²¹⁰ *Ibid.*, str. 276. – 277.

okupacije.²¹¹ Nadalje, za utvrđivanje postojanja stanja okupacije, čije postojanje za okupacijsku silu stvara određene međunarodnopravne obveze, nužno je primijeniti tzv. „test efektivne teritorijalne kontrole“, s obzirom na to da je okupacija posebno stanje u kojemu je efektivna kontrola određenog područja i stvarna vlast u rukama okupacijske sile odnosno okupanta, dok suverenitet i dalje ostaje u rukama njegova legitimnog nositelja. Kada bi okupacijska sila vršila vlast uz pristanak legitimnog nositelja suvereniteta, ne bi se moglo govoriti o okupaciji. Isto tako, utvrđivanje postojanja efektivne kontrole i uspostavljanja stvarne vlasti okupanta nad područjem nužno je radi razlikovanja pravnog režima okupacije i posebnih obveza koje ona stvara za okupacijsku silu od puke invazije određenog područja u vrijeme oružanog sukoba.²¹² Konačno, te osobito relevantno za analizu pitanja pravnog statusa Pojasa Gaze nakon izraelskog jednostranog povlačenja s ovog područja, nejasno je, je li u današnjim uvjetima primjene naprednih tehnologija i tehnika ratovanja fizička prisutnost okupacijske vojske na okupiranom području nužan uvjet uspostave i održavanja stanja okupacije, odnosno preduvjet koji se mora ispuniti kako bi se moglo smatrati da je „test efektivne teritorijalne kontrole“ kao uvjet postojanja stanja okupacije zadovoljen.²¹³

Iako je jasno da je do jednostranog izraelskog povlačenja vojske iz Pojasa Gaze i evakuacije izraelskih naseobina te preuzimanja vlasti u Pojasu Gaze od strane Hamasa, njegov pravni status bio istovjetan onome Zapadne obale, odnosno da je bila riječ o području okupiranom od strane Izraela na koje su se primjenjivali relevantni propisi međunarodnog prava koji reguliraju obveze okupacijske sile na okupiranom području, upitno je zadovoljava li današnji stupanj izraelske kontrole nad Pojasom Gaze spomenuti „test efektivne teritorijalne kontrole“ kao preduvjet postojanja stanja okupacije. Značajna razina izraelske kontrole nad Pojasom Gaze očituje se u činjenici da Izrael u potpunosti kontrolira zračni prostor i teritorijalno more navedenog područja, njegove kopnene granične prijelaze te protok stanovništva i komercijalnih dobara.²¹⁴ Nadalje, Izrael ostvaruje potpunu kontrolu i nadzor i nad protokom konstrukcijskog materijala neophodnog za obnovu civilne infrastrukture u Pojasu Gaze oštećene i uništene u ratnim razaranjima kroz tzv. *Gaza Reconstruction Mechanism*, koji je uspostavljen 2014. godine kroz suradnju Ujedinjenih naroda, Izraela i PNA, u okviru kojega Izrael zadržava pravo nadzora i veta na uvoz bilo kojih materijala u Pojas Gaze za koje smatra da mogu biti iskorišteni u vojne

²¹¹ *Ibid.*, str. 277. – 278.

²¹² *Ibid.*, str. 278. – 281.

²¹³ *Ibid.*, str. 281. – 282.

²¹⁴ *Ibid.*, str. 283. – 284.

svrhe.²¹⁵ Unatoč tome, unutar Pojasa Gaze, Hamas vrši većinu upravnih funkcija poput pružanja javnih usluga, zdravstva, obrazovanja, policijske službe i provođenja zdravstvenih mjera te između Izraela i Hamasa ne postoji nikakva vrsta hijerarhijskog odnosa, zbog čega je, kao što je spomenuto, vrlo upitno može li se trenutni stupanj kontrole Izraela nad Pojasom Gaze smatrati dovoljnim da bi se moglo govoriti o okupaciji. Čak i ako se prihvati stajalište prema kojemu za postojanje okupacije nije neophodna kontinuirana prisutnost okupacijske vojske na okupiranom području, koja u ovom slučaju očigledno nije zadovoljena, već je dovoljna sposobnost okupacijske sile da u razumnom periodu uspostavi efektivnu teritorijalnu kontrolu nad tim područjem, nemogućnost Izraela da takvu kontrolu u takvom periodu uspostavi, koja se očitovala u višestrukim sukobima s palestinskim oružanim skupinama u Pojasu Gaze koji su uključivali i kopnene invazije popraćene značajnim logističkim problemima, upućuje na zaključak kako se Pojas Gaze, čak niti prema ovom shvaćanju, ne može smatrati okupiranim područjem.²¹⁶ Na nemogućnost uspostave efektivne teritorijalne kontrole nad područjem Pojasa Gaze u razumnom periodu kao eventualnom pokazatelju postojanja stanja okupacije upućuje i niz podataka vezanih za tehnike ratovanja u okviru izraelskih kopnenih invazija u Pojasu Gaze koje su uključivale tehnike prebacivanja rizika s vlastitih vojnika na neprijateljske civile, uništavanje neprijateljske civilne infrastrukture, korištenje eksploziva i neprecizne artiljerije u gusto naseljenim područjima radi bolje zaštite vlastitih vojnika, stvaranje „sterilnih borbenih zona“ u kojima se osobe koje nisu napustile svoje domove nakon upozorenja za evakuaciju smatralo legitimnim metama te provođenje zračnih napada u neposrednoj blizini civilnog stanovništva radi provođenja operacija spašavanja vlastitih vojnika.²¹⁷

Glede pitanja pravnog statusa Pojasa Gaze, Međunarodni odbor Crvenog križa zauzeo je tzv. funkcionalni pristup, prema kojemu bi se pravna pravila međunarodnog prava koja se tiču okupacije i dalje trebala primjenjivati u onim sferama u kojima Izrael i dalje ima visok stupanj kontrole, čak i ako se opći stupanj kontrole Izraela nad Pojasom Gaze ne može smatrati efektivnom teritorijalnom kontrolom dovoljnom za cjelovitu primjenu pravnog režima okupacije. Ovakav pristup usmjeren je na sprječavanje nastanka pravnog vakuuma u situaciji u kojoj Izrael i dalje vrši značajnu kontrolu nad Pojasom Gaze dok palestinski suverenitet i dalje nije u potpunosti ostvaren, iako se taj stupanj kontrole ne može smatrati onime potrebnim za okupaciju u strogo pravnom smislu. Ipak, mogu se uočiti dva nedostatka ovakvog pristupa. S

²¹⁵ Barakat, S., Milton, S., Elkahlout, Gh., "The Gaza Reconstruction Mechanism: Old Wine in New Bottlenecks", *Journal of Intervention and Statebuilding*, sv. 12, br. 2, 2018., str. 212. – 213.

²¹⁶ Cuyckens, *op. cit.* (bilj. 116.), str. 285. – 286.

²¹⁷ Levy, *op. cit.* (bilj. 119.), str. 126. – 128.

jedne strane, upitna je logička održivost ovakve „fragmentacije“ pravnog pojma okupacije s obzirom na formulaciju čl. 42. Haaškog pravilnika iz koje okupacija proizlazi kao binarno stanje koje postoji ili ne postoji, ovisno o tome je li kriterij efektivne teritorijalne kontrole zadovoljen. S druge strane, čak i ako se prihvati da je takvo binarno poimanje pojma okupacije zastarjelo te da je njegova fragmentacija opravdana s obzirom na složenost situacije vezane za pravni položaj Pojasa Gaze, postavlja se pitanje otvara li takvo fragmentirano poimanje pravnog koncepta usmjerenog na zaštitu populacije okupiranog područja kroz nametanje određenih obveza okupacijskoj sili vrata za zlouporabu kroz selektivno odabiranje sfera u kojima je okupacija ostvarena naspram onih u kojima ona nije ostvarena te posljedičnog selektivnog poštivanja međunarodnih obveza od strane okupacijske sile umjesto ostvarivanja namjere pružanja zaštite populaciji okupiranog područja u kompleksnoj pravnoj situaciji kroz primjenu funkcionalnog pristupa.²¹⁸

U prilog argumentaciji o različitom pravnom statusu područja Zapadne obale i Pojasa Gaze, uzimajući u obzir izložena zapažanja o pitanjima vezanima za okupaciju, mogu se nadodati dvije značajne razlike između navedenih dvaju područja koje upućuju na razlike u njihovu pravnom statusu. S jedne strane, na području Zapadne obale između Izraela i PNA postoji odnos hijerarhije, u kojemu sve ovlasti palestinskih samoupravnih organa proizlaze iz sporazuma s Izraelom kao okupacijskom silom, dok uprava u Gazi pod vodstvom Hamasa sadržaje suverene vlasti obavlja bez postojanja ikakve vrste hijerarhijskog odnosa vlasti s Izraelom, već upravo naprotiv, u okviru ratnog stanja i učestalih oružanih sukoba između Izraela i Hamasa te ostalih palestinskih oružanih skupina u Pojasu Gaze. S druge strane, dok izraelske oružane snage u bilo kojem trenutku nedvojbeno mogu unutar razumnog perioda uspostaviti potpunu vlast nad područjem Zapadne obale, na što upućuju i sigurnosne ovlasti izričito dodijeljene Izraelu u okviru Sporazuma iz Osla te izostanak palestinskih oružanih snaga na području Zapadne obale izuzev policijskih snaga uspostavljenih u okviru ovlasti dodijeljenih PNA, u Pojasu Gaze to, kao što je prikazano, nije slučaj.²¹⁹

Nadalje, stajalište prema kojemu Pojas Gaze treba smatrati okupiranim područjem zbog nužnosti promatranja područja Zapadne obale i Pojasa Gaze kao jedinstvene cjeline valja odbaciti, s obzirom na to da je ono izričito protivno zajedničkom čl. 2. Ženevskih konvencija te čl. 42. Haaškog pravilnika, koji izričito predviđaju mogućnost djelomične okupacije određenog područja te s obzirom na nepostojanje norme međunarodnog prava koja bi

²¹⁸ Cuyckens, *op. cit.* (bilj. 116.), str. 288. – 290.

²¹⁹ *Ibid.*, str. 286.

predviđala princip prema kojemu okupacija dijela određenog područja proširuje primjenu pravnih pravila međunarodnog prava vezanih za okupaciju na čitavo to područje.²²⁰

Kao najvažnija praktična posljedica pitanja pravnog statusa područja Pojasa Gaze javlja se opseg obveza države Izrael vezano za navedeno područje i njegovo stanovništvo, s obzirom na to da međunarodno pravo predviđa različit opseg i vrstu obveza te različite uvjete dopuštenosti odstupanja od njih, ovisno o tome je li u ovom slučaju riječ o okupiranom području, ili to nakon izraelskog povlačenja iz Pojasa Gaze i preuzimanja vlasti od strane Hamasa više nije slučaj. Prema relevantnim pravilima međunarodnog prava sadržanima u Haaškom pravilniku te Četvrtoj ženevskoj konvenciji o zaštiti žrtava rata, okupacijska je sila dužna ne samo omogućiti protok humanitarne pomoći pružene od strane trećih strana, već i aktivno doprinosti zadovoljenju potreba civilne populacije, sukladno obvezi okupanta za obnovom javnog reda i javnog života nakon zauzimanja područja kroz pružanje javnih usluga u okupiranom području umjesto dotadašnjeg suverena, izloženoj u čl. 43. Haaškog pravilnika.²²¹ Navedene usluge uključuju i opskrbljivanje stanovništva okupiranog područja hranom te medicinskim i drugim potrepštinama u slučaju da za time postoji potreba, pri čemu sve mjere koje okupacijska sila poduzima vezano za održavanje javnog života i reda u obzir moraju uzimati privremeni karakter stanja okupacije.²²² Nasuprot tome, strane u oružanom sukobu u okviru kojeg nije došlo do okupacije dužne su omogućiti protok i pružanje humanitarne pomoći, no bez obveze vlastitog pozitivnog djelovanja u smjeru aktivnog zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva.²²³ Nadalje, unatoč tome što je i u oružanim sukobima koji ne uključuju okupaciju, kao i u situacijama kada je do okupacije područja došlo, u određenim slučajevima moguće uskraćivanje propuštanja ili pružanja humanitarne pomoći, uvjeti koji su međunarodnim pravom predviđeni kao oni koji moraju biti zadovoljeni da bi takvo uskraćivanje bilo opravdano značajno se razlikuju u situaciji okupacije od oružanih sukoba koji ne uključuju okupaciju područja. Dok okupant ima mogućnost uskratiti propuštanje i pružanje humanitarne pomoći radi generalno definiranih „sigurnosnih potreba“, pri čemu je stupanj njegove diskrecijske ocjene mnogo veći, u skladu s njegovom većom odgovornošću, strane u oružanom sukobu koji ne uključuje okupaciju mogu uskratiti protok humanitarne pomoći isključivo u međunarodnim pravom izričito predviđenim slučajevima.²²⁴

²²⁰ *Ibid.*, str. 287.

²²¹ Bashi, S., "Justifying Restrictions on Reconstructing Gaza: Military Necessity and Humanitarian Assistance", *Israel Law Review*, sv. 49, br. 2, 2016., str. 151. – 152.

²²² Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo 3*, Zagreb, Školska knjiga, 2006., str. 179. – 181.

²²³ Bashi, *op. cit.* (bilj. 221.), str. 151. – 152.

²²⁴ *Ibid.*, str. 152. – 153.

Sukladno navedenim pravilima međunarodnog prava, pitanje pravnog statusa Pojasa Gaze te postojanja ili nepostojanja njegove okupacije od strane Izraela znatno utječe na opseg i vrstu obveza države Izrael prema navedenom području i njegovu stanovništvu. Ako se prihvati stajalište prema kojemu Pojas Gaze više nije okupirano područje, država Izrael nema obvezu aktivnog doprinosa zadovoljavanju humanitarnih potreba stanovništva Pojasa Gaze, već samo obvezu propuštanja humanitarne pomoći. U skladu s takvim shvaćanjem je i činjenica da je Izrael financijski i logistički teret rekonstrukcije Pojasa Gaze i pružanja humanitarne pomoći nakon ratnih razaranja prebacio na strane donatore, međunarodnu zajednicu i nevladine organizacije kroz *Gaza Reconstruction Mechanism*.²²⁵ Nadalje, izostanak je izraelskog sudjelovanja u aktivnom pružanju humanitarne pomoći sukladno stajalištu Izraela o tome kako se jednostranim povlačenjem iz Pojasa Gaze oslobodio obveza koje pravila međunarodnog prava nameću okupacijskoj sili, doveo međunarodnu zajednicu, donatore i humanitarne organizacije poput Međunarodnog odbora Crvenog križa u osobito tešku situaciju odlučivanja između opcije legitimiziranja izraelske pozicije o prestanku okupacije kroz potpuno preuzimanje tereta humanitarne pomoći i opcije odbijanja potpunog preuzimanja tereta pružanja humanitarne pomoći radi odbijanja legitimizacije izraelskog stajališta, koje u opasnost dovodi zadovoljenje humanitarnih potreba stanovništva Pojasa Gaze.²²⁶ Uzimajući u obzir ovako drastične posljedice binarnog shvaćanja pojma okupacije, postavlja se pitanje potencijalnih prednosti prihvaćanja funkcionalnog pristupa Međunarodnog odbora Crvenog križa pitanju okupacije Pojasa Gaze te pitanje eventualnih alternativnih temelja odgovornosti države Izrael prema području Pojasa Gaze i njegovu stanovništvu. Uz izložene obveze koje propisuje međunarodno pravo oružanih sukoba, odnosno međunarodno humanitarno pravo, javlja se pitanje postojanja obveza i odgovornosti države Izrael koje proizlaze iz međunarodnog sustava zaštite ljudskih prava, poput mogućnosti eksteritorijalne primjene odredaba Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, uzimajući u obzir činjenicu da, unatoč tome što Izrael mjere prema području Pojasa Gaze poduzima s vlastitog državnog područja, navedene mjere imaju značajne učinke na području Pojasa Gaze.²²⁷ Mogućnost takve primjene opravdava i stajalište Odbora za ljudska prava Ujedinjenih naroda prema kojemu se Pakt može primjenjivati eksteritorijalno unatoč formulaciji sadržanoj u čl. 2., st. 1. Pakta prema kojoj su stranke dužne bez diskriminacije poštivati i jamčiti u njemu priznata prava svim osobama „na

²²⁵ Barakat et al., *op. cit.* (bilj. 215.), str. 221. – 224.

²²⁶ Sayed, H., "The Fictions of the "Illegal" Occupation in the West Bank and Gaza", *Oregon Review of International Law*, sv. 16, br. 1, 2014., str. 131. – 132.

²²⁷ Cuyckens, *op. cit.* (bilj. 116.), str. 292. – 293.

svom području i pod svojom jurisdikcijom.²²⁸ Nadalje, još jedan potencijalni alternativni pravni temelj odgovornosti Izraela prema području Pojasa Gaze i njegovu stanovništvu postavio je Vrhovni sud Izraela u predmetu *Al Bassiouni*, govoreći o „post-okupacijskim“ obvezama, koje bi proizlazile iz činjenice da je dugotrajnom okupacijom stvorena dugotrajna veza između okupacijske sile i okupiranog područja te njegova stanovništva, koja je rezultirala u svojevrsnoj ovisnosti stanovništva okupiranog područja o okupacijskoj sili glede zadovoljavanja životnih potreba poput opskrbe električnom energijom. Ipak, nejasno je iz kojeg bi pozitivnopravnog izvora takve „post-okupacijske“ obveze proizlazile te na koji način one mogu pronaći uporište u postojećim izvorima međunarodnog prava.²²⁹

Zaključno, neovisno o pitanju pravnog statusa Pojasa Gaze te pitanju može li se to područje i dalje smatrati okupiranim prema kriterijima koje postavlja međunarodno pravo, valja analizirati pitanje zakonitosti izraelske pomorske blokade Pojasa Gaze kao jednog od temeljnih oblika kontrole Izraela nad Pojasom Gaze. Pravo uspostave pomorske blokade u vrijeme oružanih sukoba priznato je međunarodnim običajnim pravom, koje je kodificirano u San Remo priručniku o međunarodnom pravu primjenjivom na oružane sukobe na moru iz 1994., koji identificira šest preduvjeta zakonitosti pomorske blokade primijenjene u okviru oružanog sukoba: javnu objavu detalja vezanih za pomorsku blokadu, učinkovitu primjenu blokade na za nju određenoj liniji, primjenu blokade na sve brodove bez diskriminacije, zabranu sprječavanja pristupa lukama i obalama neutralnih država, implementaciju blokade kao odgovor na međunarodni oružani sukob te usklađenost blokade s principima humanosti.²³⁰ U kontekstu izraelske pomorske blokade Pojasa Gaze, upitnim se čini zadovoljenje posljednjih dvaju uvjeta te se postavlja pitanje je li u ovom slučaju riječ o međunarodnom ili ne-međunarodnom oružanom sukobu te je li izraelska pomorska blokada Pojasa Gaze u skladu s principima humanosti. Pitanje je postojanja međunarodnog karaktera oružanog sukoba relevantno zbog toga što je pomorska blokada međunarodnim običajnim pravom predviđena kao dopuštena mjera u oružanim sukobima međunarodnog karaktera, dok nije jasno postoji li dovoljno razvijena praksa država te *opinio juris* po pitanju pomorske blokade u ne-međunarodnim oružanim sukobima da bi se moglo govoriti o međunarodnom običaju kao obvezujućem izvoru prava koji dopušta provođenje takve mjere.²³¹ Vezano za pitanje karaktera sukoba između

²²⁸ Does the ICCPR Apply Extraterritorially?, <http://opiniojuris.org/2006/07/18/does-the-iccpr-apply-extraterritorially/>, 1. srpnja 2023.

²²⁹ Cuyckens, *op. cit.* (bilj. 116.), str. 291.

²³⁰ Buchan, R., "The Palmer Report and the Legality of Israel's Naval Blockade of Gaza", *The International and Comparative Law Quarterly*, sv. 61, br. 1, 2012., str. 266.

²³¹ *Ibid.*, str. 267.

Izraela i Hamasa, važno je napomenuti kako Hamas nije vlada niti jedne države već militantno-politička organizacija i oružana skupina koja trenutno kontrolira Pojas Gaze. Ipak, običajopravna pravila međunarodnog prava oružanih sukoba koja se odnose na međunarodne sukobe primjenjuju se i na sukobe između država i nedržavnih oružanih snaga u slučaju da su zadovoljeni određeni uvjeti navedeni u čl. 1., st. 2. Dopunskog protokola Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava ne-međunarodnih oružanih sukoba (Protokola II) iz 1977., među kojima je i poštivanje zakona i običaja ratovanja od strane nedržavnih oružanih snaga. S obzirom na kontinuiranu primjenu tehnika ratovanja koje ne razlikuju vojne od civilnih meta od strane Hamasa, taj se preduvjet ne čini zadovoljenim, što dovodi u pitanje mogućnost takve primjene pravila koja se odnose na međunarodne sukobe na sukob između Izraela i Hamasa te shodno tome i zakonitost izraelske pomorske blokade Pojasa Gaze. Nadalje, još jedan od spomenutih uvjeta koje je potrebno zadovoljiti da bi se na ovakve sukobe mogla primjenjivati pravna pravila koja se tiču međunarodnih oružanih sukoba, djelovanje je nedržavnih oružanih skupina na području države s kojom su te oružane skupine u sukobu. U kontekstu Pojasa Gaze, taj uvjet nije zadovoljen, s obzirom na to da Hamas ne djeluje na izraelskom državnom području, opet upućujući na potencijalnu nemogućnost primjene pravila o međunarodnim oružanim sukobima na ovu situaciju te potencijalnu nezakonitost izraelske blokade Pojasa Gaze.²³² Suprotno je stajalište zauzeto u *Palmer Reportu* donesenom 2011. povodom izraelskog uzapćenja broda *Mavi*, u kojemu je sukob Izraela i Hamasa okarakteriziran kao sukob međunarodnog karaktera s obzirom na posebnosti i jedinstvenost okolnosti vezanih za situaciju u Pojasu Gaze, činjenicu da su Izrael i Pojas Gaze teritorijalno-političke jedinice te da Hamas u Pojasu Gaze vrši faktičnu upravnu i političku vlast. Prema stajalištu panela koji je sastavio spomenuti izvještaj, uspostavljenog na inicijativu glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, iz navedenih okolnosti proizlazi potreba da se glede pitanja zakonitosti pomorske blokade ovaj sukob smatra oružanim sukobom međunarodnog karaktera.²³³ Vezano za poštivanje principa humanosti kao preduvjeta zakonitosti pomorske blokade, blokada se može smatrati opravdanom ako vojna prednost koja se njezinom primjenom ostvaruje nadmašuje štetu uzrokovanu civilnoj populaciji. U konkretnom je slučaju upitno mogu li se humanitarni učinci pomorske blokade promatrati odvojeno od učinaka kopnene blokade Pojasa Gaze i njome uzrokovanog znatnog otežavanja i ograničavanja kretanja dobara i osoba kroz kopnene granične prijelaze pod kontrolom Izraela ili, suprotno stajalištu izloženom u *Palmer Reportu*, navedene učinke treba promatrati kao cjelinu prilikom ocjenjivanja proporcionalnosti poduzetih mjera,

²³² *Ibid.*, str. 269. – 270.

²³³ *Ibid.*, str. 269.

uzimajući u obzir izrazito tešku humanitarnu situaciju u Pojasu Gaze nastalu kao posljedicom kako pomorske, tako i kopnene blokade. Prilikom analize proporcionalnosti mjera poduzetih od strane Izraela te odvagivanja postignute vojne prednosti naspram učinaka nastalih na štetu civilne populacije, nužno je napomenuti kako su učinci pomorske i kopnene blokade po civilnu populaciju Pojasa Gaze izrazito teški te kako su tijela poput Međunarodnog odbora Crvenog Križa i Vijeća Ujedinjenih naroda za ljudska prava utvrdila kako provođenje navedenih mjera predstavlja kolektivno kažnjavanje stanovništva Pojasa Gaze kroz uskratu dobara nužnih za preživljavanje, iako je proklamirana prvenstvena svrha izraelske kopnene i pomorske blokade Pojasa Gaze sprječavanje dotoka ratnog materijala u ruke Hamasa i palestinskih oružanih skupina.²³⁴

3.3. Pravni značaj Sporazuma iz Osla, pitanja *trajnog statusa*, perspektive za budućnost i uloga međunarodne zajednice

Na temelju izraelsko-palestinskih pregovora vođenih od prosinca 1992. do kolovoza 1993., 13. rujna 1993. došlo je do službenog potpisivanja sporazuma poznatog kao Sporazum Oslo 1, sastavljenog od dvaju sastavnica – pisama međusobnog priznanja Izraela i PLO-a²³⁵ te Deklaracije o principima privremenih samoupravnih aranžmana (u daljnjem tekstu: Deklaracija principa). Deklaracija principa predviđala je stvaranje palestinske samoupravne vlasti sačinjene od izabranog vijeća koje će privremeno upravljati Palestincima u područjima Pojasa Gaze i Zapadne obale te čija će struktura i nadležnost biti određena naknadnim „privremenim sporazumom“, koji će se zaključiti prije izbora za navedeno vijeće. Predviđeno trajanje privremenog perioda bilo je pet godina, te su u navedenom periodu trebali biti provedeni pregovori o *trajnom statusu* određenih ključnih pitanja kao što su status Jeruzalema, palestinske izbjeglice, izraelske naseobine u područjima Pojasa Gaze i Zapadne obale, sigurnosni aranžmani, granični aranžmani i suradnja sa susjednim državama te ostala pitanja od zajedničkog interesa. Navedena su pitanja izrijekom isključena iz nadležnosti predviđene palestinske samoupravne vlasti, te su do predviđenih pregovora o pitanjima *trajnog statusa* trebala ostati pod jednostranom izraelskom kontrolom.²³⁶ Nadalje, ovakvim sporazumom Izrael nije predviđenom palestinskom samoupravnom tijelu ustupio nikakvu vrstu suverene vlasti neovisne o Izraelskom nadzoru niti prepoznao pravo palestinskog naroda na uspostavu suverene države na temelju prava na samoodređenje kroz priznanje palestinske kontrole nad određenim

²³⁴ *Ibid.*, str. 270. – 273.

²³⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 81.

²³⁶ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 434. – 436.

područjima. Naprotiv, Izrael je iskoristio mogućnost odabira ovlasti koje će zadržati te koje će prenijeti na predviđene samoupravne strukture. Sukladno tome, Deklaracijom principa predviđeno je izraelsko zadržavanje nadležnosti glede pitanja vanjske sigurnosti, unutrašnje sigurnosti i javnog reda vezanih za izraelske državljane i naseobine te mogućnost slobodnog korištenja cesta u samoupravnim područjima u civilne i vojne svrhe.²³⁷ Od osobitog je značenja za Izrael bila činjenica da pitanja Jeruzalema i izraelskih naseobina ni na koji način nisu bila uključena u Deklaraciju principa, s obzirom na to da je izostanak navedenih pitanja u sporazumu Izraelu omogućio nastavak provođenja jednostranih politika stvaranja naseobina u Istočnom Jeruzalemu i Zapadnoj obali, postepeno smanjujući faktičnu mogućnost buduće uspostave teritorijalno cjelovite palestinske države.²³⁸ „Privremeni sporazum“ predviđen u Deklaraciji principa sklopljen je u obliku sporazuma poznatog kao Sporazum Oslo 2, koji je službeno potpisan 28. rujna 1995. Okončanje pregovora glede pitanja *trajnog statusa* bilo je predviđeno do 4. svibnja 1999., no do uspješnih pregovora i postizanja sporazuma glede navedenih pitanja nikada nije došlo.²³⁹ Na temelju Sporazuma Oslo 2, uspostavljen je današnji samoupravni aranžman u obliku PNA te su njime specificirane palestinske samoupravne ovlasti i ovlasti koje ostaju u rukama Izraela.²⁴⁰ Sporazum Oslo 2 ostavio je niz pitanja vezanih za njegove klauzule otvorenim za radikalno različita tumačenja od strane dviju sporazumnih strana. Odredba prema kojoj ni jedna strana neće „poduzeti nikakve korake koji će promijeniti status Pojasa Gaze i Zapadne obale“ prije zaključenja pregovora vezanih za pitanja *trajnog statusa*, od palestinske je strane i većine neutralnih promatrača tumačena tako da daljnje proširenje izraelskih naseobina u navedenim područjima predstavlja njezinu povredu. S druge strane, prema izraelskom se tumačenju navedena odredba odnosi isključivo na korake usmjerene na promjenu političkog statusa navedenih područja te nije relevantna za pitanje naseobina.²⁴¹ Nadalje, Sporazumom Oslo 2 područje Zapadne obale podijeljeno je na tri područja – Područje A, unutar kojeg PNA preuzima kako nadležnost za unutrašnja pitanja tako i opću sigurnosnu nadležnost, Područje B, u kojemu PNA preuzima nadležnosti vezane za pitanja javnog reda i unutrašnje sigurnosti glede odnosa između Palestinaca, dok Izrael zadržava nadležnost glede vanjske sigurnosti i generalnih sigurnosnih pitanja te Područje C, koje ostaje pod punom izraelskom kontrolom. Iako je sporazum predviđao postepeno povlačenje Izraela iz Područja C, odredbe su o izraelskom povlačenju iz tog područja bile pod

²³⁷ *Ibid.*, str. 436.

²³⁸ *Ibid.*, str. 437. – 441.

²³⁹ *Ibid.*, str. 444.

²⁴⁰ Vidi: *supra*, uz bilj. 113.

²⁴¹ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 447.

iznimkom pitanja *trajnog statusa* u koja Sporazum Oslo 2 ne zadire, s obzirom na to da upravo Područje C sadrži izraelske vojne instalacije, naseobine i granična područja koja spadaju u pitanja *trajnog statusa* te do izraelskog postepenog povlačenja iz Područja C i njegova ustupanja palestinskim samoupravnim vlastima nikada nije došlo.²⁴²

Ovakva je teritorijalna fragmentacija Zapadne obale dovela do znatnog otežavanja kretanja palestinske populacije te brojnih poteškoća vezanih za pristup i korištenje zemlje unutar Područja C koja se nalazi u privatnom vlasništvu palestinskog stanovništva, dodatno intenziviranih brojnim administrativnim preprekama te izostankom učinkovitih pravnih lijekova za palestinsku populaciju protiv odluka donesenih od strane izraelskih vojnih i civilnih vlasti u području Zapadne obale vezano za pitanja zemlje. Navedene se poteškoće očituju u proceduri registracije zemlje u privatnom vlasništvu palestinske populacije u Području C, povezane s ekstremno visokim proceduralnim troškovima i stopama oporezivanja te izostanku pravnih lijekova protiv odluka izraelskih administrativnih tijela zaduženih za pitanja registracije zemlje, što dovodi do čestih izostanaka registracije vlasništva nad zemljom te rizika klasifikacije navedene zemlje kao javne zemlje i njezina korištenja za izgradnju izraelskih naseobina.²⁴³ Nadalje, one se očituju u rekviziciji zemlje u palestinskom vlasništvu, bilo na temelju vojne nužnosti, njezina proglašavanja „zemljom odsutnih“ ili radi nužnosti njezina korištenja za javne potrebe poput izgradnje cesta i civilne infrastrukture. Zemlja nad kojom se provodi rekvizicija u pravilu se koristi za izgradnju novih izraelskih naseobina ili infrastrukture koja služi već izgrađenim naseobinama, poput cesta kojima palestinsko stanovništvo Zapadne obale nema pristup.²⁴⁴ Navedene se poteškoće nadalje očituju u faktičnim ograničenjima pristupu privatnoj zemlji u vlasništvu palestinskog stanovništva koja se nalazi u Području C, nastalima kao posljedica izgradnje separacijskog zida te *de facto* rekviziciji takve zemlje kroz bespravnu izgradnju i proširenje izraelskih naseobina, bez raspoloživih učinkovitih pravnih sredstava protiv takve prakse, unatoč tome što je ona nezakonita čak i prema izraelskom unutrašnjem pravu.²⁴⁵ Pitanje se problematike vezane za zemlju u području Zapadne obale također očituje vezano za pitanja urbanog planiranja u Području C. Izraelske civilne i vojne vlasti nadležne za planiranje i zoniranje u Području C provode politiku uspostave i proširenja izraelskih naseobina uz sprječavanje širenja palestinskih sela i gradova, koristeći se jednostavnim pristupom izostanka ikakvog urbanog planiranja vezanog za palestinska naselja

²⁴² *Ibid.*, str. 445. – 446.

²⁴³ Prettitore, P., "Access to Land in Area C of the West Bank: Restricted Rights and Limited Remedies for Palestinians", *The Palestine Yearbook of International Law*, sv. 13, 2009., str. 32. – 33.

²⁴⁴ *Ibid.*, str. 33. – 36.

²⁴⁵ *Ibid.*, str. 36. – 40.

unutar tog područja. Rezultat je činjenica da su, s obzirom na to da izraelske vlasti nikada nisu donijele nove regionalne planove za razvoj palestinskih sela i gradova, posljednji važeći nacrti oni iz vremena britanske mandatne uprave koji su danas izrazito zastarjeli, neusklađeni s demografskim promjenama te neadekvatni za potrebe palestinske populacije.²⁴⁶

Vezano za pitanje izraelskih naseobina u području Zapadne obale, ono je Sporazumima iz Osla predviđeno kao jedno od pitanja *trajnog statusa* o kojima se sporazum treba postići u okviru budućih mirovnih pregovora te također predstavlja jednu od najvećih prepreka postizanju cjelovitog rješenja izraelsko-palestinskog sukoba. Izraelski se pristup pitanju stvaranja naseobina u područjima okupiranim 1967. godine iz ideološke perspektive kroz desetljeća mijenjao. Izgradnja se naseobina u prvotnom periodu između 1967. i 1974. godine prvenstveno opravdavala kroz vojne potrebe te se uspostavljanje naseobina smatralo privremenim mjerama koje je potrebno poduzeti zbog vojno-sigurnosnih razloga, što je vidljivo i iz njihove prvenstvene koncentracije u Istočnom Jeruzalemu te graničnim područjima u dolini rijeke Jordan u navedenom periodu.²⁴⁷ U periodu između 1974. i 1977. godine, naseobine se počinju promatrati kroz prizmu cionističke ideologije te ideje kako čitavo područje povijesne Palestine pripada židovskom narodu te sukladno širenju takvih shvaćanja, u ovom periodu dolazi do uspostave izraelskih naseobina u centralnim dijelovima područja Zapadne obale. U periodu od 1977. do 1993. godine, takvo stajalište otvoreno prelazi u službene politike države Izrael te buduća aneksija dijelova područja Zapadne obale postaje njezinim vitalnim strateškim interesom. U ovom periodu, privremene mjere opravdane vojnim potrebama postaju zamijenjene reklasifikacijom dijelova zemlje u području Zapadne Obale kao državne zemlje radi izgradnje novih naseobina, koje bivaju izgrađene oko glavnih palestinskih urbanih središta diljem Zapadne obale te popraćene uvođenjem državnih poticaja za nove doseljenike.²⁴⁸ Unatoč inicijativama za zaustavljanje daljnjeg uspostavljanja i rasta naseobina, izloženih u okviru niza mirovnih inicijativa radi stvaranja povoljnijih uvjeta za postizanje sporazuma o pitanjima *trajnog statusa*, broj izraelskih naseobina i njihovih stanovnika u području Zapadne obale u nadolazećem periodu nastavlja rasti.²⁴⁹ U svojem je Savjetodavnom mišljenju o pravnim posljedicama izgradnje zida u okupiranim palestinskom teritoriju iz 2004. Međunarodni sud izrazio stajalište kako su izraelske naseobine protivne međunarodnom pravu, kako predstavljaju kršenje čl. 49., st. 6. Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata koji

²⁴⁶ *Ibid.*, str. 45. – 47.

²⁴⁷ Sayed, *op. cit.* (bilj. 226.), str. 117.

²⁴⁸ *Ibid.*, str. 117. – 119.

²⁴⁹ Prettitore, *op. cit.* (bilj. 243.), str. 41. – 42.

zabranjuje okupacijskoj sili transfer vlastite civilne populacije u okupirana područja te kako su protivne rezolucijama 452 i 465 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.²⁵⁰ U spomenutoj je Rezoluciji 452 od 20. srpnja 1979., Vijeće sigurnosti također utvrdilo kršenje Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata izraelskom izgradnjom naseobina u okupiranim područjima te njihovu protupravnost i pozvalo Izrael na hitnu obustavu uspostavljanja, izgradnje i planiranja naseobina u arapskim područjima okupiranim od 1967., uključujući Jeruzalem.²⁵¹ U Rezoluciji 465 od 1. ožujka 1980., Vijeće sigurnosti je osudilo izostanak izraelske suradnje i formalno odbijanje prethodno donesenih rezolucija te utvrdilo kako su sve mjere poduzete od strane Izraela radi promjene fizičkog karaktera, demografske i institucionalne strukture ili statusa palestinskih i drugih arapskih područja okupiranih od 1967., uključujući Jeruzalem, bez pravnog značenja te kako prakse naseljavanja okupiranih područja vlastitom populacijom i novim doseljenicima predstavljaju grubo kršenje Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata i „ozbiljnu prepreku postizanju sveobuhvatnog, pravednog i dugotrajnog mira na Bliskom istoku“.²⁵²

Kao još jedno pitanje koje nije regulirano Sporazumima iz Osla već je njegovo rješavanje predviđeno u okviru pregovora o pitanjima *trajnog statusa*, javlja se i pitanje palestinskih izbjeglica, odnosno pitanje prava palestinskih izbjeglica koji su u ratovima 1948. i 1967. godine u okviru ratnih zbivanja napustili područja koja su došla pod kontrolu Izraela i njihovih potomaka na povratak njihovim domovima ili ostvarivanje naknade za oduzetu zemlju i imovinu. Pitanje je pravne utemeljenosti prava na povratak palestinskih izbjeglica u međunarodnom pravu osobito kompleksno, između ostalog s obzirom na njihov poseban položaj koji u mnogočemu odstupa od klasične definicije izbjeglica prema Konvenciji o pravnom položaju izbjeglica od 28. lipnja 1951.²⁵³ Opća skupština Ujedinjenih naroda u svojoj je Rezoluciji 194(III) od 11. prosinca 1948. utvrdila kako bi se „izbjeglicama koje se žele vratiti svojim domovima i živjeti u miru sa svojim susjedima to trebalo omogućiti što je ranije moguće“, dok bi se onima koji se odluče ne vratiti trebalo isplatiti naknadu za izgubljenu imovinu. Ova rezolucija, naravno, ima isključivo značaj preporuke bez obvezujuće pravne snage, a formulacija prema kojoj bi se izbjeglicama „trebalo“ omogućiti povratak ukazuje na preporuku za takvim postupanjem nasuprot utvrđivanja postojanja subjektivnog „prava na

²⁵⁰ *Ibid.*, str. 43.

²⁵¹ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/452 od 20. srpnja 1979.

²⁵² Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/465 od 1. ožujka 1980.

²⁵³ Radley, K. R., "The Palestinian Refugees: The Right to Return in International Law", *The American Journal of International Law*, sv. 72, br. 3, 1978., str. 609. – 611.

povratak“ koje bi proizlazilo iz obvezujućih pravila međunarodnog prava.²⁵⁴ U sličnom je tonu sastavljena i formulacija sadržana u Rezoluciji Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 242 od 22. studenog 1967, koja upućuje na potrebu „postizanja pravičnog rješenja pitanja izbjeglica“. ²⁵⁵ Nasuprot tome, u Rezoluciji je 3236 od 22. studenog 1974. Opća skupština okarakterizirala pravo na povratak palestinskih izbjeglica svojim domovima i imovini kao „neotuđivo pravo“, upućujući na njegovu utemeljenost u obvezujućim pravnim pravilima međunarodnog prava.²⁵⁶ Što se tiče relevantnih međunarodnopravnih dokumenata i ugovora, Opća deklaracija o pravima čovjeka u svom čl. 13., st. 2. propisuje da svatko ima pravo „vratiti se u svoju državu“. Problematika se vezana za primjenu ove odredbe javlja u činjenici da palestinske izbjeglice nisu državljani države Izrael. Osim što ih Izrael ne smatra svojim državljanima prema svojim unutrašnjim zakonima, oni niti ne pretendiraju na državljanstvo te države u skladu s vlastitim samopoimanjem kao pripadnika palestinskog naroda.²⁵⁷ Nadalje, iako Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata nije primjenjiva na događaje iz vremena prije uspostave države Izrael i razdoblja Prvog arapsko-izraelskog rata, s obzirom na to da je stupila na snagu 21. listopada 1950., valja razmotriti njezinu relevantnost za pitanje palestinskih izbjeglica, bilo kao eventualni odraz međunarodnog običajnog prava, generalni putokaz pravne regulacije ovog pitanja ili zbog činjenice potencijalne primjenjivosti njezinih odredbi na ratna zbivanja iz 1967. godine. Čl. 49. Konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, koji se tiče zaštite osoba u okupiranom području, omogućava njihovu privremenu evakuaciju zbog razloga vojne nužnosti, no naglašava dužnost omogućavanja povratka navedenih osoba nakon završetka sukoba.²⁵⁸ Iako se primjena ove odredbe čini mogućom vezano za područja okupirana 1967. godine, glede kojih postoji međunarodni konsenzus o tome da je riječ o okupiranim područjima koji se nalaze izvan granice koja je međunarodnom praksom implicitno priznata kao granica države Izrael,²⁵⁹ upitna je mogućnost njezine primjene vezano za oružane sukobe palestinskih Židova i palestinskih Arapa prije proglašenja države Izrael i u vrijeme Prvog arapsko-izraelskog rata, ne samo zbog činjenice da predmetna Konvencija u navedenom periodu još nije stupila na snagu, već i s obzirom na izostanak međunarodnog karaktera ovog sukoba kao preduvjeta primjene Konvencije i izostanak postojanja stanja okupacije kao preduvjeta primjene ove odredbe.²⁶⁰

²⁵⁴ *Ibid.*, str. 599. – 602.

²⁵⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 205.

²⁵⁶ Radley, *op. cit.* (bilj. 253.), str. 505. – 506.

²⁵⁷ *Ibid.*, str. 612. – 614.

²⁵⁸ *Ibid.*, str. 595. – 597.

²⁵⁹ Vidi: *supra*, str. 29. – 31.

²⁶⁰ Radley, *op. cit.* (bilj. 253.), str. 597. – 598.

Ubojstvo izraelskog premijera Rabina nakon potpisivanja Sporazuma Oslo 2 te politike nove desno orijentirane izraelske vlade i njezino udaljavanje od sklopljenih sporazuma označile su kraj napretka koji je postignut kroz Sporazume iz Osla²⁶¹ te dovele postojeće stanje do višedesetljetne mrtve točke. Izostanak ikakvih rezultata mirovnih pregovora i inicijativa od početka 21. stoljeća do danas, palestinski narodni ustanak poznat kao Druga *Intifada*, učestali oružani sukobi između Izraela i palestinskih militantnih skupina u Pojasu Gaze, razjedinjenost palestinskog političkog rukovodstva i nastavak izgradnje i širenja izraelskih naseobina u okupiranim područjima zaustavili su napredak postignut Sporazumima iz Osla i učinili ih mrtvim slovom na papiru te doveli „rješenje dvije države“ u stanje paralize.²⁶² Iako Sporazumi iz Osla predstavljaju posljednji cjeloviti aranžman u odnosima dviju strana, postavlja se pitanje njihove relevantnosti i aktualnosti s obzirom na to da njima predviđeni sporazum glede pitanja *trajnog statusa* nikada nije postignut te da se postojeći sustav samouprave, Sporazumom Oslo 2 predviđen kao privremeno rješenje, pretvorio u trajno stanje u okviru potpuno paraliziranog mirovnog procesa. Uzimajući u obzir međunarodno priznato pravo palestinskog naroda na samoodređenje, osobito ako ga shvatimo kao *jus cogens*,²⁶³ prihvatiti stajalište prema kojemu je palestinski narod do daljnjeg onemogućen u realizaciji navedenog prava zbog odredbe Sporazuma Oslo 2 koja propisuje zabranu „poduzimanja ikakvih koraka koji će promijeniti status Pojasa Gaze i Zapadne obale“ prije zaključenja pregovora vezanih za pitanja *trajnog statusa*, čini se neprihvatljivim, s obzirom na to da sporazum na temelju takvih pregovora nikada nije postignut te da se mehanizam predviđen Sporazumima iz Osla, umjesto predviđenog privremenog aranžmana, pretvorio u trajno stanje u okviru potpune paralize napretka u rješavanju sukoba u skladu relevantnim propisima međunarodnog prava, aktima Vijeća sigurnosti te stajalištima Međunarodnog suda.

Imajući na umu navedene okolnosti, baš kao i kroz ovaj rad na više mjesta izloženu činjenicu izostanka poštivanja relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda od strane Izraela i izostanak adekvatnih mehanizama implementacije rješenja usklađenih s međunarodnim pravom na izraelsko-palestinski sukob, postavlja se pitanje uloge međunarodne zajednice te načina na koje njezini članovi mogu aktivno djelovati radi implementacije takvih rješenja. Osim deklaratornih utvrđenja kršenja međunarodnog prava kroz rezolucije relevantnih organa Ujedinjenih naroda te formalnog nepriznavanja aneksije okupiranih područja, države mogu razmotriti i niz dodatnih mjera usmjerenih na osiguravanje poštivanja pravila

²⁶¹ Smith, *op. cit.* (bilj. 2.), str. 463. – 464.

²⁶² *Ibid.*, str. 515.

²⁶³ Vidi: *supra*, uz bilj. 180.

međunarodnog prava. Ograničenje takvom djelovanju učestalo predstavlja politička razjedinjenost globalnih velesila po pitanju izraelsko-palestinskog sukoba te njihova tendencija zaštite vlastitih političkih interesa nasuprot inzistiranju na postizanju rješenja sukoba u skladu s međunarodnim pravom. To je vidljivo i iz izrazito visokog broja veta kroz godine uloženi u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda prilikom glasovanja o pitanjima vezanima za izraelsko-palestinski sukob, osobito od strane Sjedinjenih Američkih Država.²⁶⁴ Čak i u slučajevima postizanja konsenzusa unutar Vijeća sigurnosti, poput znakovite Rezolucije 242 od 22. studenog 1967., formulacije su njegovih rezolucija, radi održavanja političkog kompromisa njegovih stalnih članica, ponekad sadržavale veoma neodređeno definirane pojmove, poput nedefiniranosti u Rezoluciji 242 okupiranih područja s kojih se Izrael mora povući.²⁶⁵ Sukladno tome, unatoč opetovanom utvrđivanju protivnosti međunarodnom pravu izraelskih mjera usmjerenih na promjenu statusa grada Jeruzalema, potvrđivanju nužnosti okončanja vojne okupacije područja zauzetih 1967. te potvrđivanju svoje namjere razmatranja praktičnih mjera u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda radi osiguravanja implementacije relevantnih rezolucija u slučaju nepoštivanja novodonesene rezolucije od strane Izraela, koju je Vijeće sigurnosti utvrdilo u svojoj Rezoluciji 476 od 30. lipnja 1980.,²⁶⁶ do donošenja bilo kakve pravno obvezujuće mjere od strane Vijeća sigurnosti na temelju Glave VII. Povelje Ujedinjenih naroda nikada nije došlo.²⁶⁷ Što se tiče dužnosti država u okviru općeg međunarodnog prava vezanih za postupanje prema ozbiljnim povredama obvezujućih normi međunarodnog prava počinjenih od strane druge države, čl. 40. Nacrta članaka o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine, izrađenog od strane Komisije Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo, propisuje obvezu nepriznavanja stanja nastalih takvim povredama te dužnost suzdržavanja od pružanja pomoći i asistencije u održavanju takvih stanja.²⁶⁸ Shodno tome, postavlja se i pitanje ovlaštenja i dužnosti država na poduzimanje aktivnih protumjera usmjerenih protiv takvih stanja nastalih kao posljedica ozbiljnog kršenja međunarodnog prava. Postojanje razvijene međunarodne prakse i razvoj *opinio juris* glede ovog pitanja upućuju na postojanje ovlaštenja država u okviru međunarodnog prava za poduzimanje aktivnih protumjera u slučaju ozbiljnih povreda međunarodnog prava predviđenih u spomenutom čl. 40. te čl. 41. Nacrta članaka o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine. Ipak, unatoč

²⁶⁴ Zimmerman, *op. cit.* (bilj. 40.), str. 151.

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/476 od 30. lipnja 1980.

²⁶⁷ Zimmerman, *op. cit.* (bilj. 40.), str. 151.

²⁶⁸ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, 1. srpnja 2023.

postojanju takvog ovlaštenja, odluka je o njegovom korištenju diskrecijsko pravo svake države, s obzirom na to da opće međunarodno pravo zasad ne sadrži pravilo koje bi državama nametalo dužnost provođenja aktivnih protumjera, čak ni u slučajevima najozbiljnijih povreda međunarodnog prava.²⁶⁹

Upravo suprotno takvom koordiniranom djelovanju međunarodne zajednice usmjerenom na osiguravanje implementacije rješenja sukoba utemeljenog na međunarodnom pravu te usklađenog s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, u aktualnim međunarodnim zbivanjima možemo primijetiti situacije aktivnog podupiranja međunarodno protupravnih čina i zanemarivanja relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti od strane članova međunarodne zajednice, uključujući i stalne članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, poput priznanja izraelskog suvereniteta nad okupiranom Golanskom visoravni od strane Sjedinjenih Američkih Država,²⁷⁰ protivno Rezoluciji 497 Vijeća sigurnosti od 17. prosinca 1981.²⁷¹ te trenda prebacivanja diplomatskih predstavništava niza stranih država u Jeruzalem,²⁷² protivno Rezoluciji 478 Vijeća sigurnosti od 20. kolovoza 1980.²⁷³

4. ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir sve izloženo, primjećuje se nekoliko posebnosti vezanih za analizu međunarodnopravnog položaja Palestine. Vezano za odnos između suvremenog sustava međunarodnog prava te položaja Palestine u tom sustavu, mogu se uočiti dvije naizgled suprotne pojave. S jedne strane, davanje nedvojbenog odgovora na niz pravnih pitanja vezanih za međunarodnopravni položaj Palestine te arapsko-izraelski sukob kroz korištenje pozitivnopravnih normi međunarodnog prava definitivno predstavlja izazov za suvremeno međunarodno pravo, s obzirom na to da postojeće međunarodnopravne norme ne daju uvijek jasan odgovor na brojne izazove i pitanja koja se pojavljuju u okviru analize ovog kompleksnog pitanja i sukoba. To je vidljivo i iz niza pitanja koja su se analizirala u ovom radu kao što su pitanje postojanja Palestine kao države u smislu međunarodnog prava, pitanje trenutnog pravnog statusa Pojasa Gaze te obveza koje iz toga proizlaze za državu Izrael, pitanje određivanja trenutka u kojemu je načelo samoodređenja postalo obvezujućim pravilom

²⁶⁹ Zimmerman, *op. cit.* (bilj. 40.), str. 152. – 153.

²⁷⁰ Trump formally recognises Israeli sovereignty over Golan Heights, <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/25/trump-formally-recognises-israeli-sovereignty-over-golan-heights>, 4. lipnja 2023.

²⁷¹ Vidi: *supra*, uz bilj. 189.

²⁷² Interactive: The countries with embassies in Jerusalem, <https://www.thejc.com/news/world/interactive-the-countries-with-embassies-in-jerusalem-1.471208>, 4. lipnja 2023.

²⁷³ Vidi: *supra*, uz bilj. 203.

međunarodnog običajnog prava i dr. S druge strane, međunarodno pravo može poslužiti kao vrlo koristan mehanizam rješavanja sukoba te ostvarivanja prava palestinskog naroda na samoodređenje u skladu s obvezujućim pravilima međunarodnog prava te aktima relevantnih međunarodnih tijela. Norme međunarodnog prava mogu se koristiti u svrhu zaštite i ostvarenja njima zajamčenih subjektivnih prava i postizanja mira i sigurnosti kroz utvrđivanje i sankcioniranje njihova povrjeđivanja te kolektivno djelovanje radi sprječavanja takvih povreda. U tome aktivnu ulogu mogu imati i međunarodni sudski organizmi, kao što je vidljivo iz činjenice donošenja Savjetodavnog mišljenja o pravnim posljedicama izgradnje zida u okupiranom palestinskom teritoriju od strane Međunarodnog suda te pristupanja Palestine Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda. Ipak, radi postizanja pravičnog rješenja sukoba utemeljenog na međunarodnom pravu, ostvarivanja prava palestinskog naroda na samoodređenje te prava države Izrael na postojanje u okviru sigurnih granica, nužno je koordinirano i učinkovito djelovanje međunarodne zajednice. Takva nužnost nameće se kao valjan zaključak s obzirom na nemogućnost prisilne primjene rješenja usklađenih s međunarodnim pravom i dosadašnji izostanak koordiniranog međunarodnog djelovanja kroz poduzimanje učinkovitih kolektivnih mjera, unatoč opetovanom utvrđivanju povreda međunarodnog prava od strane relevantnih međunarodnih tijela. Takvo djelovanje, kao što je prikazano, već desetljećima sprječavaju politički interesi koji dovode do „paralize“ najvažnijeg tijela za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti – Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, izostanka implementacije njegovih pravno obvezujućih rezolucija, ignoriranja rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda te opće inertnosti međunarodne zajednice. Osobito je to vidljivo kroz bezuvjetnu podršku Sjedinjenih Američkih Država Izraelu kao ključnom strateškom partneru te njihovo odbijanje aktivnog djelovanja radi rješavanja sukoba na temelju međunarodnog prava unatoč njihovom načelnom prihvaćanju konsenzusa međunarodne zajednice po pitanju pravnog statusa Pojasa Gaze, Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema te ilegalnosti izraelskih naseobina u okupiranim područjima, što uvelike doprinosi spomenutoj „paralizi“ Vijeća sigurnosti glede djelovanja vezanog za ovo pitanje.

Vezano za teorijsku analizu položaja Palestine u međunarodnom pravu, može se uočiti kako se međunarodnopravni subjektivitet Palestine u smislu palestinskog naroda kao nositelja prava na samoodređenje, PLO-a kao oslobodilačkog pokreta te „Države Palestine“ i postizanja ograničenih elemenata državnosti kroz Sporazume iz Osla razvijao paralelno s razvojem određenih koncepata međunarodnog prava kao što su priznavanje prava naroda na samoodređenje, prihvaćanje oslobodilačkih pokreta kao subjekata međunarodnog prava i legitimnih predstavnika svojih naroda te uvođenje pojma odgovornosti država za međunarodno

protupravne čine unutar samog sustava međunarodnog prava. U toj pojavi možemo primijetiti dvosmjerni međusobni utjecaj u razvoju ideja vezanih za položaj Palestine u međunarodnom pravu te samog međunarodnog prava. Sustav pravnih pravila međunarodnog prava nedvojbeno je utjecao na međunarodno priznanje i afirmaciju palestinskog naroda kao nositelja prava na samoodređenje te potvrdu legitimnosti njegove težnje za uspostavom suverene države. Istodobno, upravo je Palestinska oslobodilačka organizacija postala prvorazrednim primjerom oslobodilačkog pokreta kao subjekta međunarodnog prava kroz široko međunarodno priznanje koje je stekla kroz sklapanje sporazuma, članstvo u međunarodnim organizacijama i svojstvo potpisnice međunarodnih konvencija ili završnih akata međunarodnih konferencija poput Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora²⁷⁴ i Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama,²⁷⁵ a činjenica višedesetljetne nemogućnosti učinkovitog djelovanja međunarodne zajednice po pitanju Palestine zbog nesposobnosti Vijeća sigurnosti da postigne odgovarajući stupanj konsenzusa ojačala svijest o nedostacima trenutno postojećeg sustava vezano za faktično održavanje temeljnih postulata međunarodnog prava i Povelje Ujedinjenih naroda.

Zaključno, uzimajući u obzir izloženu povijesnu podlogu sukoba, teorijska razmatranja o pravu palestinskog naroda na samoodređenje te njegovu odnosu prema pravu na postojanje države Izrael, akte donesene u okviru Opće skupštine i Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda u skladu s međunarodnim pravom te utvrđenu nužnost koordiniranog djelovanja međunarodne zajednice radi postizanja pravičnog rješenja sukoba u skladu s pravilima međunarodnog prava, može se zaključiti kako su za postizanje takvog rješenja nužne korjenite promjene u pristupu država i međunarodnih organizacija pitanju Palestine, širenje svijesti o pravnoj obvezatnosti te vrijednosti pravila i načela međunarodnog prava te njihovo uvažavanje od strane Izraela, palestinskih predstavnika i međunarodne zajednice. Osim određivanja budućnosti područja Pojasa Gaze, Zapadne obale i Istočnog Jeruzalema u skladu s pravom palestinskog naroda na samoodređenje i ostalim izloženim postulatima međunarodnog prava, radi postizanja je dugoročnog, cjelovitog i učinkovitog rješenja sukoba također važno uzeti u obzir često zanemarenu činjenicu postojanja palestinskih građana Izraela kao etničke manjine unutar te države te urediti njihov položaj i prava unutar Izraela ili budućeg alternativnog teritorijalnog aranžmana u skladu s njihovim kolektivnim pravima zajamčenima međunarodnim pravom.

²⁷⁴ United Nations Convention on the Law of the Sea, https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en, 1. srpnja 2023.

²⁷⁵ State of Palestine – UNFCCC, <https://unfccc.int/node/61136>, 1. srpnja 2023.

Ipak, unatoč relativno jednostavnoj identifikaciji promjena koje bi mogle dovesti do postizanja rješenja izloženih pitanja u skladu s međunarodnim pravom, ostaje upitnim stvarna mogućnost odvajanja potrebe za djelovanjem usklađenim s normama međunarodnog prava od političkih i geostrateških interesa i prioriteta globalnih sila. Takvi se interesi često nalaze u opreci sa spomenutim djelovanjem, nerijetko pritom paralizirajući postojeće mehanizme predviđene za kolektivno djelovanje radi implementacije rješenja usklađenih s međunarodnim pravom.

5. LITERATURA

5.1. Knjige

1. Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo 1*, Zagreb, Školska knjiga, 2010.
2. Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo 2*, Zagreb, Školska knjiga, 2012.
3. Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo 3*, Zagreb, Školska knjiga, 2006.
4. Ingrams, D., *Palestine Papers, 1917-1922: Seeds of Conflict*, New York, George Braziller Inc., 1973.
5. Korman, S., *The Right of Conquest: The Acquisition of Territory by Force in International Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press, 1996.
6. Peleg, I., Waxman, D., *Israel's Palestinians: The Conflict Within*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
7. Sebag Montefiore, S., *Jerusalem: The Biography*, London, Weidenfeld & Nicholson, 2011.
8. Smith, Charles D., *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, 7. izd., Boston/New York, Bedford/St. Martin's, 2010.

5.2. Članci

1. Anderson, Ch. W., "State Formation from Below and the Great Revolt in Palestine", *Journal of Palestine Studies*, sv. 47, br. 1, 2017., str. 39. – 55.
2. Barakat, S., Milton, S., Elkahlout, Gh., "The Gaza Reconstruction Mechanism: Old Wine in New Bottlenecks", *Journal of Intervention and Statebuilding*, sv. 12, br. 2, 2018., str. 208. – 227.
3. Bashi, S., "Justifying Restrictions on Reconstructing Gaza: Military Necessity and Humanitarian Assistance", *Israel Law Review*, sv. 49, br. 2, 2016., str. 149. – 168.
4. Buchan, R., "The Palmer Report and the Legality of Israel's Naval Blockade of Gaza", *The International and Comparative Law Quarterly*, sv. 61, br. 1, 2012., str. 264. – 273.
5. Carty, A., "Israel's Legal Right to Exist and the Principle of the Self-determination of the Palestinian People?", *The Modern Law Review*, sv. 76, br. 1, 2013., str. 158. – 177.

6. Cuyckens, H., "Is Israel Still an Occupying Power in Gaza?", *Netherlands International Law Review*, sv. 63, br. 3, 2016., str. 275. – 295.
7. Friesel, O., "Fifty Years since the 1967 Annexation of East Jerusalem: Israel, the United States, and the First United Nations Denunciation", *Journal of the History of International Law*, sv. 20, br. 1, 2018., str. 89. – 123.
8. Harpaz, G., "Dispute Over the Sovereignty of Jerusalem: EU Policies and the Search for Internal Legal Coherence and Consistency with International Law", *The European Foreign Affairs Review*, sv. 17, br. 3, 2012., str. 451. – 482.
9. Harpaz, G., "Dispute Over the Treatment of Products Exported to the European Union from the Golan Heights, East Jerusalem, the West Bank and the Gaza Strip – The Limits of Power and the Limits of the Law", *The Journal of World Trade*, sv. 38, br. 6, 2004., str. 1049. – 1058.
10. Ibler, V., "Pravo naroda na samoodređenje i zloupotreba tog prava", *Politička misao*, sv. 29, br. 2, 1992., str. 53. – 80.
11. Levy, Y., "The Gaza Fighting: Did Israel Shift Risk from Its Soldiers to Civilians?", *Middle East Policy*, sv. 24, br. 3, 2017., str. 117. – 132.
12. Owendale, R., "The Palestine Policy of the British Labour Government 1947: The Decision to Withdraw", *Royal Institute of International Affairs*, sv. 56, br. 1, 1980., str. 73. – 93.
13. Prettitore, P., "Access to Land in Area C of the West Bank: Restricted Rights and Limited Remedies for Palestinians", *The Palestine Yearbook of International Law*, sv. 13, 2009., str. 27. – 49.
14. Radley, K. R., "The Palestinian Refugees: The Right to Return in International Law", *The American Journal of International Law*, sv. 72, br. 3, 1978., str. 586. – 614.
15. Sayed, H., "The Fictions of the "Illegal" Occupation in the West Bank and Gaza", *Oregon Review of International Law*, sv. 16, br. 1, 2014., str. 101. – 150.
16. Throntveit, T., "The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination", *Diplomatic History*, sv. 35, br. 3, 2011., str. 445. – 481.
17. Tropper, J., "1988 – Palestinian Declaration of Independence: A Tale of Poetry and Statehood", *Austrian Review of International and European Law*, sv. 23, 2018., str. 163. – 182.
18. Vitale, A., "Ethnopolitics as Co-operation and Coexistence: The Case-Study of the Jewish Autonomous Region in Siberia", *Politeja*, sv. 31, br. 2, 2015., str. 123. – 142.

19. Yishai, Y., "Israeli Annexation of East Jerusalem and the Golan Heights: Factors and Processes", *Middle East Studies*, sv. 21, br. 1, 1985., str. 45. - 60.
20. Yoffie, A. G., "The Palestine Problem: The Search for Statehood and the Benefits of International Law", *The Yale Journal of International Law*, sv. 36, br. 2, 2011., str. 497. – 511.
21. Zimmermann, A., "The Palestinian-Israeli Conflict: Developing International Law Without Solving the Conflict", *Archiv des Völkerrechts*, sv. 53, br. 2, 2015., str. 149. – 166.

5.3. Sudska praksa

1. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004., str. 136. – 203.

5.4. Akti međunarodnih organizacija

1. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/181(II) od 29. studenog 1947.
2. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/2253(ES-V) od 4. srpnja 1967.
3. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/3210(XXIX) od 14. listopada 1974.
4. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/3236(XXIX) od 22. studenog 1974.
5. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/3237(XXIX) od 22. studenog 1974.
6. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/43/160 od 9. prosinca 1988.
7. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/43/177 od 15. prosinca 1988.
8. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/52/250 od 13. srpnja 1998.
9. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/66/146 od 19. prosinca 2011.
10. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/67/19 od 4. prosinca 2012.
11. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/75/236 od 30. prosinca 2020.
12. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda A/RES/76/81 od 15. prosinca 2021.
13. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/242 od 22. studenog 1967.
14. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/298 od 25. rujna 1971.
15. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/338 od 22. listopada 1973.
16. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/452 od 20. srpnja 1979.

17. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/465 od 1. ožujka 1980.
18. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/476 od 30. lipnja 1980.
19. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/478 od 20. kolovoza 1980.
20. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S/RES/497 od 17. prosinca 1981.

5.5. Internetske stranice

1. Fourth report of Committee B, https://apps.who.int/gb/archive/pdf_files/WHA53/ea40.pdf, 22. svibnja 2023.
2. Updated Resolutions: Status of Palestine and Assistance & Support for rebuilding its telecoms networks, <https://web.archive.org/web/20110607174349/http://www.itu.int/osg/blog/2010/10/20/UpdatedResolutionsStatusOfPalestineAndAssistanceSupportForRebuildingItsTelecomsNetworks.aspx>, 22. svibnja 2023.
3. WIPO Observers, <https://www.wipo.int/about-wipo/en/observers/index.html>, 22. svibnja 2023.
4. Observers pursuant to General Assembly resolution, <https://web.archive.org/web/20160204085131/http://www.unwto.org/states/obs/en/obs.php>, 22. svibnja 2023.
5. ESCWA At a Glance, <https://web.archive.org/web/20110110085746/http://www.escwa.un.org/about/main.asp>, 23. svibnja 2023.
6. XV. Summit of the Non-Aligned Movement, Sharm El Sheikh, 11-16 July 2009, <https://web.archive.org/web/20101111022708/http://www.namegypt.org/en/AboutName/MembersObserversAndGuests/Pages/default.aspx>, 23. svibnja 2023.
7. Palestine Admitted to UNESCO, <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-2168>, 23. svibnja 2023.
8. About the League of Arab States, <https://www.museumwnf.org/league-of-arab-states/?page=LAS-member-states.php>, 23. svibnja 2023.
9. Arab Inter-parliamentary Union, <https://web.archive.org/web/20110930044833/http://www.arab-ipu.org/english/emembers.html>, 23. svibnja 2023.
10. Organisation of Islamic Cooperation, <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>, 23. svibnja 2023.

11. Members of the Union, <http://www.ipu.org/english/membshp.htm>, 23. svibnja 2023.
12. The Member States of the Group of 77, <http://www.g77.org/doc/members.html>, 23. svibnja 2023.
13. The Palestine Red Crescent Society, <https://www.ifrc.org/national-societies-directory/palestine-red-crescent-society>, 23. svibnja 2023.
14. State of Palestine, International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/palestine>, 23. svibnja 2023.
15. Trump formally recognises Israeli sovereignty over Golan Heights, <https://www.aljazeera.com/news/2019/3/25/trump-formally-recognises-israeli-sovereignty-over-golan-heights>, 4. lipnja 2023.
16. Interactive: The countries with embassies in Jerusalem, <https://www.thejc.com/news/world/interactive-the-countries-with-embassies-in-jerusalem-1.471208>, 4. lipnja 2023.
17. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, 1. srpnja 2023.
18. Right of Peoples to Self-determination – Special Rapporteur Study, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-186956/>, 1. srpnja 2023.
19. Does the ICCPR Apply Extraterritorially?, <http://opiniojuris.org/2006/07/18/does-the-iccpr-apply-extraterritorially/>, 1. srpnja 2023.
20. United Nations Convention on the Law of the Sea, https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en, 1. srpnja 2023.
21. State of Palestine – UNFCCC, <https://unfccc.int/node/61136>, 1. srpnja 2023.